

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

EESTI KOOL

EESTI RAHVUSASJADE
KOMMISSARIAADI
HARIDUSOSAKONNA HÄÄLEKANDJA

Sisu.

1. Juhtkiri	170	III. Tartu ülikool	196
2. Tartu Saksa ülikooli pidulik awamine	170	IV. Baltimaa ülikoolid	196
3. Ar. Wallner, Kasvatuse ja hari- duse ülesanded töörahwa riigi seisukohalt. (Järg)	174	V. Kooliõpetajate ettevalmista- mine Eestis	197
4. J. Jürgens. Sotsialistlik kaswatus. (Järg)	180	VI. Kooliolud Eestimaa	198
5. J. D. Uus ülikool Nishni-Now- gorodis	184	VII. Õpetajate palgaolud Eestis	198
6. Meie kultuuri tegelased arwudes	188	VIII. Haridusetöö Wenemaal	199
7. Keskkooli reform	190	IX. Saksa haridusetöö Eestis	199
8. † Prof. Ernst Leyst	192	X. Saksamaa koolielu	201
9. Hariduskroonika: I. Haridustegelaste saatus	193	XI. Pappide tegewus Eestis	202
II. Hariduse olud Eestis	193	XII. Kirjandus	202
		XIII. Uued raamatud	202
		XIV. Kunst ja teadus	204
		XV. Õpeabinõud	204
		XVI. Varia	204
		XVII. Nekroloogid	204

Peterburis, 25. septembril.

Kodumaa hariduskroonika tähtsam sündmus septembri kuus oli kahtlemata Tartus Saksa ülikooli awamine, mis 15. septembril toime saadeti. Iseseiswas artiklis jutustame kodumaa lehtede järele pikemalt, kuidas wanas ülikoolis see tähtis päew mööda saadeti, sest pidustuse üksikasjad märgiwad ära selle waimu, mida praegused wõimumedhed kodumaa teaduse hallikast wälja woolama mõtlewad panna.

Juhtkirja wähestes ridades ei taha meie mitte Tartu ülikooli niinewiku ja olewiku peale pilku heitma hakata. Et aga Tartu ülikooli minewik seda wäärt on, et meie teda lähemalt tunneksime, siis peatame ka selle küsimuse peal iseseiswas artiklis, seda enam, et see meile juhust pakub Tartu ülikooli uute peremeeste waateid ja kawatsusi puudutada.

Tartu linn on senini elanud ülikooliga ja ülikoolist. Nagu Cambridge'ile ja Oxford'ile nende ülikoolid pitseri otsa ette wajutanud on, nõnda andis ka Tartu elule ülikooli tema iseloomuliku ilme.

See ei tähenda, muidugi, seda, nagu oleks ülikool Tartu elanikkude enamuse wärwi kannud. Seda wõiks ehk öelda ainult ülikooli sõjaaja aastate kohta, kus wõõras element ülikoolist peaaegu täiesti ära kadus ja Eesti üliõpilased enamusesse jäid. Muidu on ikka wõõrad Tartu ülikoolis niihästi peremeesteks, kui pereks olnud: professorid esiotsa wäljamaalased (rootslased XVII. aastasaja Gustaw Adolphi asutatud ülikoolis, hiljem sakslased), siis wenelased; üliõpilased — esiotsa ainult sakslased, siis sakslased lämmatawas enamuses, wiimaks niisama lämmatawas enamuses wenelased ja wenemaalased, peale selle, kui 1889. aastast peale, Tartu ülikool Wene riigiülikooliks muutus endise Balti Saksa maaukooli asemel.

Kuid missugused tuuled ka kunagi kord kodumaa ülikoolis ilma ei teinud,

kunagi ei olnud need tuuled Tartu Eesti enamuse waimliste huwide wastu waenulikumad, kui praegusel ülikooli uuel ümberehitamise silmapilgul.

Minewas numbris tähendasime juba, et uues Tartu Saksa ülikoolis Eesti keele lektoriametki puudub, amet, mis wanas Tartu ülikoolis pea esimesest eluaastast saadik olemas on olnud. Nüüd kuuleme ülikooli uuesti awamise pidust, et seal üliõpilaste esitajateks on loetud ainult Saksa korporatsjoone. Ja nagu seda allakriipsutades on tsensoori pliats „Postimehe“ kirjeldusest pidustuse üle igalt poolt Saksa sõna maha kratsinud: kus kirjasaatja rääkis Saksa seltskonnast, Saksa korporatsjoonidest, Saksa teadusest, Saksa ülikoolist — igalt poolt on Saksa nimetus maha tõmmatud, nagu äramärkides, et nüüdsest silmapilgust peale Tartu ülikoolis Saksa atribuut ülearune on, kuna seal teisest waimust ja teisest seltskonnast juttugi olla ei wõi. Sedasama kriipsutas alla omas kõnes praegune ülikooli häda-rektor prof. Dehio, öeldes, et „ülikoolis õpekeeleks Saksa keel on ja ainult Saksa keel wõibki olla“.

Uuesti awatud Tartu ülikool tahab Saksa ülikool olla. Ja seda suudabki ta, kahtlemata, niikaua, kuni praegused tuuled kodumaal puhuwad. Kuid kurbadest tulewiku piltidest kodumaa saatuses kõige kurwem oleks küll see, kui meie lootuse peaks kaotama Eesti ülikooli wõimaluse sisse. Meie usume kindlasti, et see võimalus õige pea kätte jõuab, kindlustagu praeguse Tartu Saksa ülikooli ümberehitajad tema alusmüüre ükspuhas mille peale. Need, kes Saksa kultuurat oma ideaaliks peawud, wõiwad teda olewatest Saksa ülikoolidest toomas käia, Baltimaa rahwaste enamuse aga loob niisuguse ülikooli, mis tema püüete ja waimu kohane saab. Ja seda ei ole igatahes mitte Saksa kõrgekskiidetud kultuura.

Tartu Saksa ülikooli pidulik awamine.

Pühapäewal, 15. sept. oli Tartus Saksa ülikooli pidulik awamine, mis piduliku jumalateenistusega ülikooli kirikus algas, millele pidulik koosolek ülikooli auals järgnes ja mis õhtul linna poolt korraldatud pidusöögiga lõppes.

Pidulik jumalateenistus ülikooli kirikus algas kell 1/212 e. l. Kirikusse, kui

ka aulasse peasesid ainult need, kellel sellekohased kutsekaardid olid. Teenistus algas kirikukoori lauluga, oreli saatel usu-teaduse professori Girgensohni juhatusel. Jutluse ütles professor Hahn.

Oma jutluses awaldas papp prof. Hahn kõige pealt rõõmu Saksa riigiwõimu — Saksa wägede wõiduka edasitungimise üle,

mille tagajärjel Baltimaa Wene häwitawa rewolutsiooni lainetest wabaks wõis saada ning nüüd Saksa riigi kui oma emamaa külge on wõinud liituda. Selle peastetöö wiljana ja läänekultuura wõiduna esineb ka tänane pidupäew, üks neist haruldastest saawutustest, mille üle iga tõsise Balti sakslase süda rõõmu tunneb. Jutluse aluseks walitud teksti kohaselt (Joh. ilmut. r. 21, 5) peatas jutlustaja Tartu ülikooli waimlise uuendamise tarwiduse juures, et jälle wõimalus awaneks puhast teadust Saksa waimus siin uuesti õitsele wiia, nagu ennemaltki, ja sellest enesemääramise, enesearwustamise ja enesesalgamise kaswatamise teel õnnistust tuleks kogu maale — Balti sakslastele, kui ka eestlastele ja lätlastele. Saksa ülikooli awamise läbi Tartus peaseb muu seas ka Luteri usu õnnistusrikkus jälle oma endisele makswusele, Saksa kultuura edendamiseks kaasa aidates. Sealjuures tuleks ometi warema Tartu Saksa ülikooli-nooresoo elu traditsioonidest mõndagi ka rewideerimise alla wõtta, et sealt seda, mis sündmata, kõrwaldada; näituseks tuleks elumaitsemist piirata.

Kogudus laulis püstiseistes koraali „Üks kindel linn ja warjupaik“ ja lõpuks „Oh wõtkem jumalat“.

Pärast kirikut koguti ülikooli aulasse kokku.

Aula saal oli lilledega äraehitud. Suured Wene keisrite pildid olid ära wõetud ja raami sisse, kus Tartu Saksa ülikooli asutaja Aleksander I. piit oli, keiser Wilhelm II. piit mahutatud. Rõdu ääred olid Saksa riigi kui ka Tartu üliõpilaste korporatsioonide wärwidega ja Saksa riigi kullidega kaunistatud. Aula saali oli sellekohaste kutsetähtede ettenäitamisel mitmesugused asemikud, auwõõrad ja Tartu seltskonna liikmed, suurel arwul naisterahwad, kogunud.

Esimesena astub kõnetooli wäe ülemjuhataja kindral v. K a t h e n ja kuulutab Tartu Saksa ülikooli sõjawäe ülemjuhatusel nimel awatuks. Ta lõpetab oma kõne kolmekordse hurra'ga Saksa keisrile, mille peale osawõtjad Saksa riigilaulu („Heil dir im Siegerkranz“) laulawad.

Kõnetoolile ilmub Preisi waimulikkude ja hariduseasjade minister ekstsellents Schmidt. Ta tähendab, et käesolew ülikooli awamise akt mitte poliitilisele tegewusealale ei kuulu. Poliitikast eraldi awaneb siin waimline töö, nagu see rahuaja kohane. Selle ülikooli uuele tegewusele äratamine tähendab lähenemist rahuage

töö radadele. Soowitab awatawale ülikoolile jõudsat Saksa kultuuriwarade rikastamist Saksa riigi-ülikoolide reas, sealjuures ühtlasi maaolude kohaselt üksikute rahwuste nõudeid rahuldades, nagu Preisi kuningate juhtsõna „Suum cuique“ (iga-ühele oma) selle tarwilikuks tunnistab.

Pikema ajaloolise ülewaate Tartu ülikoolist andis ülikooli kuraator prof. Schiemann. Ülikooli Rootsi aega puudutades näitas ta peajasalikult Saksa kultuuri kaswamist Baltimaal Tartu Saksa ülikooli awamisest saadik 1802. a. Ülikooli õitseajal 60-aastatel minewal aastajal Balti Saksa kultuuri kõwendamiseks aidanud palju kaasa üliõpilaste ühinemine korporatsioonidesse. Sinna wõetud omal ajal ka eestlasi, lätlasi ja ka wenelasi wastu, kes ülikooli lõpetamise järele enast baltlastena tunnud. See wahekord kohalikkude rahwaste wahel lõppenud siis, kui Wene walitsus kunstlikult nende wahel wihawaenu õhutama hakanud. Kuraator soowitas nüüd, Saksa ülikooli uuestisündimise järele, korporatsiooni elus wanu põhjuseid kõrgel hoida, selle juures wanu halbu kombeid kõrwale jättes. Ta wõiwat ka rõõmuga teatada, et üks korporatsioon otsuseks olla teinud ennelõunast joomist ära jätta ja kergemeelset wõlgade tegemist hukka mõista.

Kuraatori kõne järele lauldi „Vivat academia“.

Ülikooli rektor, professor Dehio seletab oma terwituskõne algul, et tema ennast mitte kutsutud ei tunne olewat ajaloolist ülewaadet Tartu ülikoolist andma, peab aga siiski oma kohuseks kui sakslane ja truu Baltimaa poeg neid tundeid awaldada, mis kõigi rinnus sel puhul peituwad. Uus rektor puudutas iseäranis seda aega, mil Wene walitsus kui ka kõik wõõrad rahwused Tartu ülikooli Saksa olluse, Saksa teaduse ja waimu siin alla olla rõhunud ja kus, nagu 1905. a., isegi uulits ülikooli tunginud. Nüüd aga, kus Saksa ülikool Tartus jälle oma tegewust awada wõib, tulla selle eest kõige pealt Saksa keisrit tänada. Rektor loeb tänutelegrammi Saksa keisrile ette ja patub ettelugemise ajal ülikooli õpejõudusid püsti tõusta. Lõpuks toonitab rektor, et uues ülikoolis rahwuslist wihawaenu õhutada ega poliitikat sisse tuua ei tohi, wõistlus walitsegu ainult teaduslisel alal. Ülikoolis on õpekeeleks Saksa keel ja wõibki ainult Saksa keel olla.

Kõne lõpul laulawad koosolejad laulu: „Saksa sõnu kuulen ma jälle!“ Ole

terwitatud südame ja käega wabaduse maa, laulude maa, ilus Saksa isamaa! Olgu terwitatud südame ja käega Saksa-maa, sina minu isamaa!"

Ametliku osa lõpētamise järele kanti kõnetoolilt, mille ette Tartu ülikooli korporatsioonide asemikud oma lippudega (7 lippu) olid üles seatud, õnnesoo-wid ette. Kõige pealt kandis rektor ida wäerinna ülemjuhataja prints Leopoldi terwitustelegrammi ette.

Esimesena soowis õnne Baltimaade sõjawäewalitsuse asemik. Selle järele Tartu, Riia, Tallinna ja Kuuramaa linnade, rüütelkonna ja konsistoriumi asemikud. Terwitusekõnedes awaldati rõõmu Tartu Saksa ülikooli uuesti-awamise puhul.

Kui weel orkestri poolt L. Beethoveni „Kõik taewad laulwad Jehoowale kiitust“ ette on kantud, lõpetab rektor Dr. Dehio kella 2 paiku piduliku koosolemise, kõiki osawõtjaid tänades ja ülikooli kohta lootust awaldades, et ta kõigiti õnnelikuks kujuneks (quod felix faustumque sit).

Saksa ülikooli uuestiawamise pidustus

lõppes pühapäewa õhtul piduliku koosolemisega „Ressource“ ruumides, kuhu linna poolt hulk wõõraid oli palutud, nende hulgas ka wäe ülemjuhataja von Kathen, kindralmajor von Kotsch, ülikooli kuraa-tor von Schiemann, rektor K. Dehio, üli-kooli õpejõud, sõjawäe ja kodanlise walit-suse juhid ja muud. Rohkete kõnede ajal lasti Saksa keisrit elada, tähendati ülikooli suure tähenduse peale Tartu linna elus, loeti hulk terwitustelegrammisid ette. Kõ-nesid pidasid muu seas linnapealik Pohl, bürgermeister Lieven, kindral von Kathen, prof. K. Dehio ja Eestimaa rüütelkonna esitaja parun E. v. Stackelberg. Keskõõ paiku lahkuti „Ressourcest“, et kommersist „Livonia“ korporatsiooni ruumides osa wõtta, kuhu ka enam jagu wõõraid ilmu-sid ja kus ülikooli uuestiawamise pidustu-sed lõppesid.

Saksa keisri telegramm Tartu Saksa ülikooli rektorile ja profes-soritele:

„Teie magnifitsentsi ja professorid tä-nan ma südamest rõõmustawa terwituse eest Balti maaülikooli uuestiawamise päewal.

Wahelduwate muljete ja sündmuste keskel sõja ajal, mida Saksamaa oma püha kodupinna ja oma kultuuriwäärtuste kait-

semiseks waenlaste wastu terwes maailmas pidama on sunnitud, on minule Saksa wendade uuesti wabastamine Baltimaal wõõra surwe ja ikke alt iseäralist rõõmu walmistanud; wiimane on tõusnud weel selle läbi, et nii ruttu korda läks auwää-rilist Alma mater Dorpatensis't kui uuesti tagasiwõidetud Wana-Saksa kultuuramaa edenemiseks tarwilikku waimlise elu kalli-wäärtuslise jõuhallika keskpunkti, uuesti elule äratada.

Suurwäärtusline Saksa teaduse ja uuri-misetöö kaswatuskoht, mis meie isamaale rohkel arwul tähtsaid jõudusid annud, lä-heb uuele hiilgusele wastu. Seda kindlus-tab see meeoleu, millega rektorid ja profes-sorid oma wastutusriikka ameti wastu on wõtnud ja mis minu peale liigutawalt mõjus.

Minu palawamad soowid saadawad ülikooli, tema õpetajaid ja õpilasi nende tõsise töö juures teaduse teenistuses ja wõistluses nende Saksa õdedega Saksa waimuelu, Saksa kultuura ja wiiside sü-wendamises ja laialilaotamises.

Jumal kinkigu sellele inimesesugu tee-niwa rahutöö edasiarendamisele oma õn-nistust!“ Wilhelm I R.

Tartu Saksa ülikooli awamise puhul pööras „Baltisch-Litauischen Mitteilungen“ toimetus Saksamaal asuwate endiste Tartu ülikooli õpetajate ja õpilaste poole palwega, et need lehe kaudu uuele Saksa teaduse hallikale õnne soowiksid. Nii mõnigi kü-sitawatest on wastanud, ja et need was-tused mõneski tükis huwitust pakuwad, siis toome siin tähtsamad neist.

I.

Tartu (ülikooli) uuele elule ärkamine sellest warjusurmast, millesse wenelased teda olid suigutanud, kui nad tema 1893. aastal Jurjewiks ristisid, sünnitab Saksamaal suurt rõõmu. Kolme Balti hertsogi-riigi waimline elu on ammust ajast kitsas ühenduses olnud Saksa emamaaga, kust ta pärit. Meemelist Narwani elas Saksa waim, soendatud kodukolletes, hoitud koo-lides, toetatud kirikumõisa ewangeeliumi waimust, ka kurjail päiwil, kus maa poliiti-selt Saksamaast lahutatud oli. Ülikooli awamisega astus elusse uus ühendaw side Saksa professorite näol, kelle kõrwale tek-kis Balti professorite-pere, kes ka Saksamaal rea õpetoolisi enese kätte wõttis ja auga neid enda käes hoidis. Ja see on tõeliselt hea tundemärk Tartus walitsewa waimu kohta, et iga saksamaalane profes-sor, kes peale mõneaastase Tartus wiibi-

mise Saksamaale tagasi läks, sinna läks Balti saksluse ja, mis iseäranis tähelepanemisewäärt, Tartu üliõpilaskonna sõbrana.

Tartu üliõpilaskond on õige iseäraliku omapärase edenemisekäigu läbi teinud. Chargierten - konwendi, korporatsioonide üleüldiste huwide kaitseja (neid oli esialgselt 4 — *Curonia, Estonia, Livonia* ja *Fraternitas Rigensis*), kõrwal tõusis aja jooksul „Üleüldine Comment“ elusse, kes kõikide üliõpilaste jaoks makswaid eeskirju wälja töötama pidi, et üliõpilaste omawaheline elu mõistliku kuju omandaks. Üleüldise Commendi kaitsjad olid korporatsioonid, nende wastu patustamine, nagu ka üleüldse mittekohane ülespidamine, käis burschi-kohtu awaliku harutuse alla. Selle wiimase sünnitasid kolm esitajat igast korporatsioonist, kelle hulgast burschi-kohtu esimees waliti. See kohus trahwis süüdlasi märkuse tegemisega wõi „Verrufiga“, mis erakorraliselt waljaks karistuseks peeti, kuna ta harilikult ka pärastise kodaniku-elu peale mõju awaldas. Ka aukohus oli olemas, mille alla käisid kõik isiklikud auhaawamised. Üleüldiselt oli maksew põhjusemõte, et auhaawamised kahewõitlusel õiendada tulewad; kuid pikkade wõitluste ja waidluste järele tuldi siiski wiimaks kõige laiemas „südametunnistusewabaduse“ tunnistamisele, nimelt jäeti igakord poolele õigus otsustada, kas duell tema waadetele wastab, wõi mitte; wiimasel korral kirjutatakse aukohus selle autasu wormi ette, mis duelli wastane süüdlane pool andma pidi. Kus aga kumbki pool duelli põhjusemõtelik wastane ei olnud, seal jäi haawatule poolele õigus otsustada, kas ta sõnalise seletuse wastu wõtab wõi duelli nõuab.

Korporatsioonide arw on aastate jooksul kaswanud, neli esialgselt organisatsioonid on aga oma juhtiwa seisukoha alal hoida mõistnud, ning ainult Chargierten-Konwenti wastuwõetud ühendused on täna weel wana Tartu burschiwaimu kandjad.

Ja ma soowin neile, et see waim elawaks jääks, ja uutest tingimistes, mis enesega toowad wabanemist Wene ikkest ning uue riiklise sideme Saksamaaga, aja tõsidusele wastawalt edasi areneks *Alma mater Dorpatensis* auks.

Sala walitsusenõunik

Prof. Dr. Theodor Schieman, Tartu ülikooli kuraator.

II.

Tartu jälle awatud! See heidab sooja walgust Baltimaa ja tema seisukorra peale. See sündmus teatab terwele ilmale heleda

häälega, et Balti saksluse ajalooline õigus täies ulatawuses uuesti jalule on seatud. See asjaolu kinnitab ühtlasi usku, et baltluse waim küllalt sügaw ja mitmekülgne on, et ühe *Universitas literarum* õpetajate ning õpilaste kogus tähtsat osa sünnitada. Mitte wähem aga ka ei ole see sündmus tunnistajaks sellele usule, et terwe Balti rahwastepere ka tulewikus selles Saksa hariduse waimus edenema peab, millele ta terwe oma hariduse ja kultuuri eest tänu wõlgneb.

Paljud saawad waimus juures wiibima, kui 16. septembril Tartu Saksa ülikool omad ukseid awab. Terwel Baltimaa saab tuhandaist rindust tänu tõusma üles maailma ajaloo peremehe ette, kes oma tahtmise järele inimeselaste saatust juhib. Ja läbi terwe Saksamaa käib rõõmustaw teadmine, et Saksamaa oma wanema asu-maa, ema Germania oma tütre Livonia kõwasti südame wastu on wajutanud, lootuses teda mitte kunagi enam lahti lasta.

Mingu korda Tartule edaspidi nagu senigi oma Baltimaa sisemist ühtlust Saksa emamaaga kõwendada ja süwendada! Suudku ta alati ennast hoida wõidurikka Saksa waimu asupaigana!

Salanõunik

Dr. Reinhold Seeberg*),
Berlini ülikooli rektor.

III.

Elawas osawõtmisses ja tänuga täidetud südametega juhiwad noored ja wanad *alma mater Dorpatensis* jüngrid oma mõtted wanasse kodu, kus uuestisündimise tund tulnud on. Kes aga aastakümnete jooksul ülikooli õpetaja on olnud, tunneb sügawamalt, kuidas uus elu nõrkenud kehast läbi woolab, et Saksa waim uuesti ausalt tööpõllule asub, mis sajakordset waimuwilja raskest katsumisetulest läbikäinud maale peab tooma. Paljule sellest soowime tagasitulekut, mis meie wana Tartu meie pakkus. Tõusku uuesti õitsele elaw sõbralik-teaduslik läbikäimine õpetajate wahel teaduse ja uurimise wägewaks erutajaks, waimustagu wärske Saksa waim ülikooli jüngreid, et nad omaks wõtaks silmapilgu tõsidust ja sellele wastu astuks warustatud tarwilikkude sõjariistadega, tulgu tagasi neisse see kõrge elurõõm, mis oli siin olemas wanal heal ajal.

*) Lisame omalt poolt juure, et prof. Seeberg sündimise poolest eestlane on ja ühes oma wenna A. Seebergiga aasta paarikümne eest Tartus professoriks oli.

Vivat, crescat, floreat Universitas Dorpatensis!

Prof. Dr. Arthur von Oettingen,
1863—1893 Tartus, 1893—1918 Leipzgis.

IV.

Kui ma 1872. Uuel aastal Tartu tulin keemiat õppima, olid kaugelepaistwad õpetajad need, kes mind külge tõmbasid. Kõige pealt keemik Karl Schmidt, kes weel Liebigi ja Wöhleri jalge ees oli istunud ja kellele tema õpetaja oli kirjutanud: oma tööde täpiseuse ja peensuse poolest olete Teie meist kõigist üle! Edasi füüsik Arthur von Oettingen, kelle isikliku mõjule ma suurelt osalt enese teaduslase arenemise eest tänu wõlgnen, ja kes kõrgest wanadusest hoolimata weel elurõõmsalt Leipzgis elab. Siia tuleb lisada weel matemaatikut Mindingi ja füsioloogi Aleksander Schmidt — kõik mehed, kelle nimed kaugel väljaspool kitsa kodumaa piirisid kõlasid ja austamist leidnud olid.

Peaaegu tundmata selle wastu oli Johann Lemberg, keemia laboratooriumi assistent, ehk küll tema tööd teda juba sel ajal eelpool nimetatud meestega ühele pulgale panid. Kuid see oli nii kõrwalseisew teadusewalg (keemialine geoloogia), mida ta haris, ning temal enesel oli niisugune põlgus kõige selle wastu, mis wähegi teadusemehe-wäikluse lõhna kandis, et ta otse sundis oma kaaselanikka enese isikust tähelepanemata mööda minema. Alles tema järeltulew eriteadlaste põlw leidis Lembergi uurimiste põhjapanewa tähtsuse üles.

Kõiges oli Lemberg puhta uurija tüüp. Oma isiklikuist asjadest ei rääkinud ta kunagi, ometi oli kuulda, et Eesti

weri tema soontes liikus. Tema isiklik wähenõudlikus oli isegi wähenõudlikus Tartus silmatorkaw: suurema osa omast napist palgast tarwitas ta ühiskondlikuiks ülesanneteks. Terwe päewa, mahaarwatud lühike lõunaaeg, saatis ta laboratooriumis mööda, algajaid õpetades ja oma uurimisi jätkates. Pühapäewi tundis ta ainult selle järele ära, et teda wähem tülitati ja et ta rahulikumalt töötada wõis; puhkust leidis ta puhkeaja reisidel geoloogialiselt huwitawasse maakohtadesse, mida ta uskumata wäikeste kuludega toimetada mõistis.

Oma õpilaste jaoks oli Lemberg õpetaja, kelle aset teine täita ei suuda. Ilmtingimata ausus iga töö juures oli temale nii iseenesest mõistetaw asi, et ka õpilane üleüldse teisiti töötama ei õppinud. Selle juures olid tema enese uurimisest järgnewad keemialise tasakaalu seadused, mille peale ainult wähesed kaugemalenägijad keemikud sel ajal mõtlesid, talle juhtnõurideks ning wõimaldasid kriitikalise waimu väljajaharimist õpilastes. Nii wõib oletada, et neist juurtest, millest wälja kaswas hiljem meieaegse füüsikalise keemia hiiglapuu, üks selles Saksa teaduse põhjapoolsemas eelkantsis seisab.

Kui palju ei wõiks tollaegse Tartu teaduslikust elust jutustada! See oli wiimane õnnelik aastakümme peale tulewa wenestamise metsikuse eel. Ilmasõja müristamise mõjul on nüüd tukkuw Tartu uneneitsi sügawast nõiaunest ärkanud. Need wanad päewad ei tule enam tagasi. Küll tohime aga loota, et uued tööõõmsad aastad, mis ülikoolil ees seisawad, samast puhtast teaduse otsimise waimust täidetud saawad, nagu endistel hääl aegadel. Wilhelm Ostwald.

.....

Kaswatuse ja hariduse ülesanded töörahwa riigi seisukohalt.

Ar. Wallner.

(Järg).

II.

Kaswatuse ülesanded töörahwa riigi seisukohalt.

Teadwate kodanikkude kaswatus.

Aastal 30—40 tagasi tõusis kaswatuse pin-

nale uus wool, mida nimetatakse kodaniku kaswatuseks. Tarwidus iseära-

lise kodaniku kaswatuse järele tõusis ühenduses rahwusliku kaswatusega ning riikluse aate arenemisega ja riigimeeste ärannagemisel, et kindla kodanlise riigikorra loomiseks on tarwilik, et laiemad kihid juba noorest põlwest peale makswa riigi korra seaduste ja nõuete wastu austust ja lugupidamist awaldaksid,

Püüe töörahvast majanduslikult orjastada leidis igal ajal orjastawate poolt wastupanemist, iseäranis kaswas wastupanek aga proletariaadi waimlise edenemisega mõõda läinud aastasajal, kus tööliste ühiste ja parteide tegewus tungis ühiskonna ja riigikorra juhtimisest osa wõtma ja oma ilmamõistmise järele poliitilisi ja majanduslikka nõudmisi üles seadma.

Seal leidsid riigi ja majanduselu juhid tingimata tarwiliku olewat uuele woolule kooli abil algusest peale wastutegewust awaldada ja nooresse põlwe makswat kodanlist riigikorda kui ainsamat mõeldawat ühiskonna wormi sisse istutada. Prantsusmaal tekkis selle järele tarwidus weel teistel tingimistel, nimelt wõitluses kiriklaste ja kuningriigi poolehoidjate wastu, kes tahtsid noore kodanlise wabariigi korra kuningriigi kasuks ümber lükata. Suure wõitluse peale kiriklastega ilmus 5. juulil 1904 a. seadus, mille järele usuõpetus koolides ära kaotati ja waimulikkude käest õigus ära wõeti koole pidada ja neis õpetust anda. Ära kaotatud usuõpetuse asemele seati Prantsusmaa koolidesse kõlbluse ja kodaniku õpetus, mis aegamööda ainult kodaniku õpetuseks kujunes.

Kodaniku õpetuse ülesandeks on, olgu see Prantsusmaal, Ameerika riikides, Schweitsis, Saksamaal ehk mujal, lapsi tutvustada makswa riigikorraga, seadustega, iseäranis kodanlisõigusega ja kohustustega, mida ühiskond igale kodanikule kapitalistlikus riigis peale paneb.

Töörahwa riigis tundub enam kui mujal tarwidus kodaniku kaswatuse järele. Arusaadawalt pole tal waja kodanlist kodaniku kaswatust, waid kodaniku kaswatust töörahwa ilmawaate seisukohalt, sest et ta peaaesjalikult on kutsutud nende pahede wastu wõitlema, mis wana tsaari ja kapitalistlik kaswatuswiis meisse istutas. Siin tuleb kõige pealt laiemaid ringisi nende ülesannetega tutvustada, mis töörahwal teostada sotsialismi nimel, mida wana kord kui kultuuri saaduste laastamist rööwijate ja metsikute poolt kõigile kodanikkudele kujutas. Õiges walguses pakkuda kodanikkudele tööliste püüdeid ilmakorra ümberehitamises, see on töörahwa riigi ülesanne kui koolis nii ka mujal.

Uus kaswatus seab oma ülesandeks teadwat kodanikku luua, kellel oleks õige arusaamine kõigi nende keeruliste ja kunstliste wahekordade kohta, mis aja jooksul klasside wäljaarenemisel tekkisid, et ta wõiks nende wahekordade ära kaotamisest

tegelikult osa wõtta ja oma weeringu selleks pakkuda, et inimessoo tulewiku püüe, sotsialism, peatselt makswa panna.

Ühiskonna arenemiskäigu õige walgustamine.

Kodaniku kaswatamiseks peame

me just nendesse saladuslikkudesse käikudesse tungima, mis seni liht kodaniku ees seitsme pitsati taga olid peidus ja koolis wõõriti kodanlise klassi seisukohalt käsitati. See on ühiskonna majandusliku ja poliitilise wõimu arenemine, mis harilises teaduses ja awalikus hääles alalõpmata wõõriti walgustati ja walitsewate ringkondade tulude seisukohalt seletati. Isegi niisugune majandusteadlane, kui Shelesnow, keda enamluses sugugi süüdistada ei saa, ütleb oma „Poliitikamajandusteaduse kirjeldustes“ lhk. 81 ühiskonna teadlaste kohta neid loodusteadlastega wõrreldes: „Oma ülesannet täites, ei hakka loodusteadlane nähtuste ühte külgesi warjama ja teisi alla kriipsutama, teadwalt uuriwaid tõeasju wõõriti walgustama, waid ta seisab ikka kindlal asjalikkuse pinnal. Ühiskonna elu uurimistes ei näe meie seda aga mitte. Siin pörkab uurija alaliselt inimeste sümpaatiatega ja antipaatiatega, kasudega ja huwidega kokku. Mõne seltskonna elu nähtusega on tema enese huwid ühendatud, mis sunniwad teda asjalikust uurimiskäigust kõrwale kalduma, kaotama kindlat pinda, millel seisab loodusuurija“. Säherdused teadusmehed on loonud isiklikkude ja walitsewate kihtide mõjul ühiskonna majandusteaduse ja ajaloo õpetuse, mis koolis kui wääramata tõde lastele edasi antakse.

Töörahwa teadus peab ajaloo käiku tõelikkuse seisukohalt walgustama ja teda kooli tooma ning tulewasele kodanikule ära näitama, missuguses wales ja pettuses teda seni on kaswatatud.

Ühes ühiskonna elu tõeliku walgustamisega tulewad järjelikult käesolewa silmapilgu klassiwõitluse põhjused ja tema ülesanded käsitamisele, kus juures selgeks tehakse, et käesolew töörahwa diktatuur on ülemineku ajajärk sotsialismisse.

Tutwustamine uue riigikorraga.

Peale selle, kui käesolewa ja lähema tulewiku ülesanded ette

kantud, tuleb läbiwaatamisele ja arutusele tööliste riigi walitsemiskord. Siin seletatakse Nõukogude Walitsuse põhjuseid, ära näidates tarwidust kõikide töörahwa liikmete osawõtmise kohta riigivalitsemisest, mis nõukogude kaudu wõimaldatud.

Peale selle võetakse läbi terve walitsuse korralduse kawa 5-ma Ülewenemaalise Nõukogude kongressil wastuwõetud konstitutsiooniga.

Muidugi tuleb siin ette tuua peale nõukogude walitsussüsteemi heade külgede ka tema halwad omadused, mis end kulurikkuses ja teatud raskendatud asjaajamises awaldab, kuid siin näidatakse käesolewa aja paratamata nõudmiste peale. Niisama seletatakse need põhjused ära, miks Nõukogude Walitsusest ainult töölisel ja waesemad talupojad osa wõtawad, kuna kodanlased lubatakse walitsuse ametite täitmisele ainult kui tehnilised jõud.

Kodanikkude õigused ja iseteadwus.

Meie töö. kannatab tihtilugu selle all, et ametisse määratakse inimesed, kellel arusaamine puudub ülesannetest, mis nende peale wastutawal ajal pannakse, mispärast nad omale lubawad üleastumisi nendest õigustest, mis nende kätte usaldatud. Teiselt poolt on aga kodanikka olemas, kes oma kodaniku õigusi sugugi ei mõista tarwitada ja sagedaste end lubawad teiste läbi kurnata, ilma et sellekohase seadusliku wastupanekuga esineksid. Kool peab kaswatama maast-madalast noori kodanikka oma õigustest arusaamisele ja nende õigele täitmisele. Õiguste õige tarvitamine kaswatab kodanikus julgust, iseteadwust ning armastust selle wõimu vastu, kes tema õigusi kaitseb wõõraste pealetükkijate vastu, ühes sellega kohustab ta ka õiguste kandjat walitsuse wõimu oma poolt toetama, kui ta peale wälised waenlased tungiwad. Iseteadwa kodaniku kaswatamisele pühendab uus kool osa oma energiast.

Kodanikkude kohustused.

Kohuse tunde kaswamine on üks neist ülesannetest, mille peale uus walitsus peab iseäralist rõhku panema, sest tööstuse intensiivsus ja walmistussaaduste wiljakus oleneb käesolewal raskel silmapilgul, mis weel kauemat aega wõib kesta, osalt tööliste kohuse tundest. Kui meie oma ülesannete täitmisel küllalt hoolsad ja püüdjad pole, ei suuda me oma riiki iialgi majanduslikult säherdusele kõrgusele tõsta, kui ta Inglis, Prantsus ehk Saksamaal on, kus tööliste tööwiljakus sagedaste 2—3 korda Wene tööliste omast suurem, räakimata Ameerika omadest, kus mõnes tööharudes ta 5 korda Wene töölisest suurem. Muidugi mängiwad seal teised tegurid, nagu wäljamaa tööliste kõrgem hariduse

aste, sellekohased masinad, töötasu, head töökodade ja elumajade tingimised, kosutawad toiduolud jne. suurt osa. Kõik need tingimised kaswatawad wäljamaa töölisel wälja arenenud kohuse tunde, mis sisemiselt sunnib töölist kõige oma energiaga töötama. Wenemaal peab aga tööliste kohuse tunne seda enam suurenema, teades, et saaduste walmistamine sünnib wabal kokkuleppel ja kõigi oma kaaswendade tarwitamiseks.

Wabaduse mõiste.

Kodaniku õiguste ja kohustuste õigest arusaamisest järgneb ka wabaduse mõiste sügawus. Ühiskondlik wabadus ei tähenda olukorda, kus igaüks wõib kõike oma hea soowi järele teha, waid tähendab õieti neid tingimisi, milles kodanik wõib tema kui ühiskonna liikme peale pandud kohustusi segamata täita. „Wabadus“ on harilises mõttes tühi sõnakõlks, mida siis tarwitakse, kui waja suuri massesi millegi kõrwaletewõtte jaoks pimestada, nagu seda kodanlised ringkonnad omale wabaduse nimel lubawad. Meie ei taha wabaduse mõiste alla midagi tumedat ja määramatut toppida, sest me teame, et inimene kõigis oma eluawaldustes on ümbruse saadus ning oleneb temast ja et waba tegewust wõib ainult nii palju olla, kui wõrd inimene suudab looduse jõudusi ja ümbrust oma meelewalda koondada. Ühiskonnas on nii palju mitmekesiseid tegurid olemas, et wabat inimest, kui seesugust, ei tunta. jutt wõib ainult sellest olla, kui palju ühiskonna normid kindlustawad tema liikme tegewust. Wabaduse mõiste selgitamine, mis kodaniku õiguste ja kohuste õpetusega käsikäes sünnib, annab lapse olemisele ja tegewusele teatud kindla aluse, paneb teda mõtlema ühiskonna wahekordade üle ja wiib teda arusaamisele, et ta ainult teatud lahutamata osa ühiskonnast on.

Tööraha laste kaswatus.

Teadwate kodanikkude kaswatus ühes õiguse ja kohuse tunde ja wabaduse mõistmise kaswatusega peab kõikide riigi nooresoo laste juures maad leidma, kuid meie ei tohi seal juures ära unustada, et käesolewal silmapilgul ja lähemas tulewikus proletariaadi diktatuur on maksew, mis ka meie kooli ja kaswatuse poliitikas end peab awaldama. Siin peab tööraha riik just selle eest hoolitsema, et tööraha riigi tulewik igatepidi kindlustatud oleks kapitalistide ja imperialistide wäljaastumise eest, kes igat juhtumist selleks tarwitawad, et proletariaadi riiki kukutada. Meie kool

peab osa sellest tööst oma peale wõtma, mis riigi tulewiku kindlustamiseks kibedaste waja ette wõtta, ja selleks tuleb kas oma klassilisi koole ja kaswatusasutusi elule kutsuda, wõi üleüldiseid koole proletariseerida, see tähendab kodaniku kaswutamise asemele proletaarlaste kaswutamise sisse seadma. Arusaadawalt tõstawad siin kodanlised kihid kisa ja kära, sest see on ju nende meelest kõige suurem ülekohtus, kui nende lihaseid lapsi hakatakse proletaarlasteks ette walmistama, mis kodanlase ettekujutuses sedasama tähendab, nagu tahetaks tema lapsest rööwelt, mõrtsukat, kabakat jne. teha. Me jätame selle küsimuse lahtiseks, kas on waja üleüldse nüüd kodanlaste noortsugu proletariseerida, selleks teine kord sõna wõttes, nüüd aga tahaksime selle kohta wäikese tähenduse teha, et kodanlaste kartus on asjata, sest see on weel küsitaw, kas leiab proletariaat käesolewal terawal silmapilgul tarbekohase olewat kodanlise nooresoo proletariseerimisele asuda, nüüd, kus kodanlises perekonnas proletariaadi wastu wiha sütitakse ja kus side lapse ja perekonna wahel tugewam, kui lapse ja kooli wahel.

Meie saime alles oktoabri kuul esimest korda kihutustöö wabaduse osaliseks, ainult minewa aasta oktoabri kuust peale wõime wabalt oma mõtteid ja püüdeid awaldada, mitmekümne aastasest pörandalusest tööst loobudes. Arusaadaw, et laiemad kihid ei tunne õigeid tööraha wäljakujunenud põhjuseid ja hüüdsõnu, selleks on liig wähe aega ja palju wastaseid olnud, kes kõiki tööraha püüdeid wales walguses ette kandsid. Nüüd oleme lõpuks niikaugel, et me oma õpetust wõime kõikidele takistamata teatada ja kõige pealt oleme kohustatud seda oma lastele edasi andma, kes meie tööd tulewikus jätkawad.

Proletariaadi teadwus ja iseteadwus.

Proletariaadi diktaatori ülemineku järgus tuleb meil, nagu ülewal nimetatud, niisuguste mõistega tegemist teha, nagu õiguse, kohuse, wabaduse tunne, mille wäärtused tulewases sotsiaalses riigis küsimisemärgi all seisawad. Nende ülemineku normide liiki kuuldu terwe rida mõisteid, mis endisest kodanlisest ilmast laenatud, kuid mis uue sisuga täidetud. Siin on muu seas proletariaadi „iseteadwus“, mis ainult seni wõib esineda, kuni klassiwõitlus kestab. Kuid nüüd on ta üks tähtsamatest küsimustest, mis tahtmatalt massede organiseerimisel üles tõuseb. Kindla klassilise

iseteadwuse puudusel langewad massed tihtilugu waleprohwetide mõju alla ja wõiwad proletariaadi püüete waenlasteks muutuda. Mitmed wõiwad ütelda, et meie proletariaat on teadew, sellepärast pole tarwilik, et ta iseteadew oleks. Meie kahtleme siin, sest et teadwus ja iseteadwus on kaks iselaadi hingeawaldust, milledest esimene mõistelist, teine aga tahtelist iseloomu kannab. Inimene wõib tihtilugu ühe wõi teise asja kohta teadaw olla, kuid iseteadwuse puudusel astub ta sammusi, mis otse tema teadwuse wastu kõneleb. Iseteadwus, kui osati tahteline nähtus, juhib tema omaniku tegewust teadwalt ja kinnitab teda wõõrrii sammu eest. Proletariaadi tõuswat põlwe klassiwõitluses teadwaks kaswatades, istutame me temasse ühes sellega ka klassilise iseteadwuse, mis teda sunnib julgelt oma klassi kasude eest wälja astuma.

Iseseiswuse kaswamine.

Teadwuse ja iseteadwuse alusel tõuseb lapses iseseiswuse tung, mis teda kutsub töötama ja küsimusi arutama ilma teiste abita oma enese sisemise tungi kaudu. Missugune määratu tähtsus sellel omadusel on, seda teame me kõige paremini, sest ainult suure iseseiswuse tungi waral on Wene rewolutsioon senini töörahwa wõiduna püsinud. Kümned ja sajanded nõukogud tekiwad ja töötawad isenesest, ilma et neid keskwalitsuse poolt elule oleks kutsutud. Kümned ja tuhanded põllutööliste kommuunid tekkiwad iga päew iseseiswalt siin ja seal suures Weneriigis tööle, siin ja seal kuuleme punawäelaste iseseiswast organiseerimisest. Siberis töötab suur sõjawägi, mis iseseiswalt elule tõusis ja nüüd iseseiswalt kahes sihis töötab, ilma et keskwalitsuse käest juhtnõöra saaks. Kõik see on wõimalik iseseiswuse tungi tagajärjel, mis massedes instinktiwilselt peidus, mis aga weel suuremal kujul tulu wõiks tuua, kui ta laiemates kihtides iga liikme juures teadwalt awalikuks tuleks. On weel wäga palju neid olemas, kel puudub iseseiswa tegewuse järele tung, kes seni käed rüppe panewad, kuni ülemalt poolt juhatus tuleb, mis aga käesolewa wõitluse ajajärgus soowimata nähtus on.

Wäljamaa koolides pannakse just iseseiswa töötamise peale pearõhku, iseäranis Ameerikas, kus iseseiswa töötamise kaswatamiseks eriõpeasutused on sisse seatud, nagu „Georges Juniori wabariik“ New-Jorki osariigis, missuguses kaswatusasutuses peajasjalikult püütakse kaswandikkudes ise-

seiswust ja töökust istutada ja arenada.

Iseseisew töö on kooli elus tähtis ja tarwilik, tema kergendab kui kaswataja nii ka kaswatawataw tööd. Iseseisew kaswandik on kaitsitud pahast ümbrusest, töötab teadwalt ja intensiivselt ning awaldab uudishimu ümbritsewa looduse ja ühiskonna ehituse wastu. Tema wõib kaswataja juhatusel palju põhjalikumalt töötada ja säherdusi küsimusi teaduse, kunsti ja tehnika wallast käsitada, mis harilikult kooli õpekawas käsitusele ei wõeta. Kooli elus paistawad kaswandikud, kel suurem iseseiswuse tung, teistest nõrgematest peagi wälja, nii hästi oma töowiljakuse kui ka huwitusega, mida nad kooli elu wastu awaldawad.

Tööriigi kodanik peab igas küsimuses iseseisew olema ja ainult oma parema äranägemise järele, klassi tuludega kokkukõlas olles, talitama. Sellega kergendame ja kindlustame me ühist taktikat ja tegewust wõitluses käesolewate ja tulewaste waenlaste wastu.

Algatussuude kaswatus.

Suured leidused ja ettewõtted, rewolutsioonid ja riigikorra uuendused on muidugi tingitud majanduslikkudest oludest, kuid algatus saawad nad tihtilugu kas üksikute isikute ehk rühmade eestwõttel, kes majandusolu õigelt hinnates julgelt esimese tõuke annawad.

Igapäewases elus tuleb aga igal sammul ette algatussuute tarwitamine kui suurtes nii ka wäikestes tähtsuseta eluawaldustes. Algatus puudusel on inimesed saamatud, kannatawad sagedaste asjata kõiksugu raskuste ja surwe all, kuna seda ühe liigtusega wõiks kõrwale tõugata.

Peale selle on algatussuutel suur wäärtus elu elamuste rikastamisel, nagu mängus, kunstis, teaduses, organiseerimises jne.

Meie noorsugu peab hästi arenenud algatussuutega warustatud olema, sest tema eestwõttel ja õladel tuleb weel suuri wõitlusi läbi teha ja uuendusi elusse wiia.

Organiseerimissuude ja distsipliin.

Kirjatöökese „Päew peale sotsiaalset rewolutsiooni“ neid töörahwa hingeelu awalduki arutades, mis töörahwal walitsemisel tarwilikud, tuleb K. Kautski otsusele, et neid kolm on, nimelt teadwus, distsipliin ja organiseerimissuude. Nende kolme hingeomadusega on tema arwates töörahwa ülewõim kindlustatud, ühes sellega peab tema asjatuks teistest hingeomadustest kõnelema, sest et

nad nimetatud omaduste alla kuuluwad. K. Kautski oletab oma arutustes, et sotsiaalne riik juba maksew ja ülemineku ajajärk proletariaadi diktatuuri näol möödas. Meie arwates on need omadused iseäraliku tähtsusega ülemineku — wõitluse — ajajärgul, mis algab organiseerimata ja nõrgalt distsiplineeritud massede wäljaastumisega, nagu see Wenemaal mööda läinud aasta webruari kuul ja nüüd wäljamaal sünnib. Wõitluse wõidurikka lõpuni wiimiseks on ainult waja suurt organiseerimissuudet ja tugewat distsipliini awaldada, siis on wõimalik proletariaadil kapitalistlikust ilmakorrast wõitu saada ja uut korda luua, mis oma soodu organiseerimist ja distsipliini nõuab. Wiimaste päewade hüüdsõnad on wõitluses sisemiste ja wäliste waenlaste wastu: organiseerige end ja pidage distsipliini!

Raske on organiseerida massesi, kel puudub arusaamine ühinemise tähtsusest ja distsipliinist, mida õieti lapsepõlwest peale kooli kaudu peaks teostama. Linna töölisel on sunduslikult kapitalistide ettewõtetes aastate jooksul töötades enam wähem distsiplineeritud, iseäranis wäljamaa tööstuses, millele waba partei distsipliini juure kaswanud, kuid maa' töörahwas ei andu nii kergelt distsipliini alla, mis puhul tema tugew jõud tihtilugu wäikestesse jõuawaldustesse pudeneb.

Mitte üksi wõitluses töörahwa riigi maksmapanemisel pole organiseerimise suudet ja distsipliini waja, waid ka uue riigi loowal korraldamistõöl, mis organiseeritud massede kaudu sünnib.

Nõukogude korraldamine ja tootluse ning walmistussaaduste õige jaotamine, kõik see nõuab massede organiseerimiswõimet ja kindlat distsipliini töös.

Last koolis maast-madalast ühiskonna elunõuete järele kaswatades, loome me tulewiku jaoks põlwe, mis suudab oma organiseerimissuutega sotsiaalse olukorra maksma panna ja ära näidata, et see olukord on igas asjas kodanlisest ette.

Töörahwa wõitluse kaitsemine.

Organiseerimine ja distsipliin loowad klassiteadwa sõjawäe, mis seisab töörahwa wõitluse walwel. Imelik ja arusaamata näib see paljudel olewat, et need, kes wana korra juures sõjapidamise ja wägede olemasolemise wastu wõitlesid, nüüd ise kõigest wäest oma polke, diwisjoone, korpuse ja armeesi loowad ja inimesi tapale saadawad. Palju asju on neile arusaamata, kes kas

otrad on ehk selleks end teewad, kuid kõiki dele terwetele peab selge olema, et kapitalistide-imperialistide halastamata ahnitsemise wastu wõib ainult püssitikuga wälja astuda.

Raamatus „Sotsialism ja sõda“ selgitawad Sinowjew ja Lenin 1915 aastal pahempoolsete sotsiaal-demokraatide waadet sõja kohta järgmiste sõnadega: „Sotsialistid mõistsid alati rahwastewahelist sõda hukka, kui barbaarset ja metsikut tegu. Kuid meie seisukoht sõja kohta on põhjusemõtteliselt teine, kui kodanlistel patsifistidel (rahu poolehoidjatel ja kuulutajatel) ja anarhistidel. Esimestest läheme me sellepoolet lahku, et meie tunneme sõdade paratamata sidet klassiwõitlusega sisemaal, tunneme wõimatust ära kaotada sõda ilma klasside ärakaotamiseta ja sotsialismi loomiseta, niisama ka sellepoolet, et me täielikult tunnistame kodusõdade seaduslikkust, edulisust ja tarwidust, s. t. me tunnistame rõhutatud klasside sõdasi rõhujate wastu, orjade orjapidajate, orjastatud talupoegade mõisnikkude, palgatöölise kodanlaste wastu. Ja patsifistidest ja anarhistidest läheme me, marksistid, sellepoolet lahku, et me tunnistame tarwidust iga üksiku sõja ajaloolist uurimist (Marxi dialektilise materialismi seisukohalt). Ajaloos on mitu juhtumist olnud, kus sõjad kõigi koleduste, metsikuste, wiletsuste ja piinade peale waatamata, mis paratamata kõigi sõdadega ühenduses, olid edulised, s. t. töid kasu inimkonna arenemisele, iseäranis kahjulikka ja wanameelseid asutusi (näit. isewalitsust ja talurahwa orjastamist), kõige barbaarsemad despootisid (Türgi- ja Wenemaa) Euroopas aidates lõhkuda.“ Selles samas kirjatöös öeldakse „marksism pole patsifism“ ja kuulutatakse kodanlise sõja paratamatust, mis käesolewast imperialistide sõjast wälja kujuneb. Rewolutsioonilisel sotsialistil ei wõi teist waadet sõja ja iseäranis kodusõja kohta olla. Klasside wahekorrad ei kao sõnade tegemisega, waid ainult majandusliku wõimu ärakaotamisega nendest kätest, kes seda ülekohtusel teel enesele rõõwinud.

Meie peame oma wäed nii kaua koos kui kapitalistlik ilmakord ümber lükatud, mille järele wäed koju lähewad oma igapäewasele tööle, walmis olles esimesel kutsel töörahwa walitsust kaitsma.

Oma koolides ei sea meie sõjakuse kaswatuse päewakorrale, nagu see kodanlistes õpeasutustes harilikult operaamatute, iseäranis ajalootundide kaudu sünnib, kuid meie ei tagane sellest küsimusest, kui elu peaks ta tulewikus esile tõstma, nüüd aga

leiame, et noortsugu teadwaks kaswatades ja temas organiseerimissuudet ning dissipliini arendades, me kindlale proletariaadi riigi tulewikule wastu läheme.

Kommunismi idee.

Wanast ajast pärit harjumuse järele on raske, pea-aegu wõimata kitsa eramanduse ajajärgust ilma ettevalmistuseta uude kommunismi elamiswormi üle minna, mille suurepäralikkust ja otstarbekohasust ei luba wäikesed igapäewased nägemised ja ihad, mis eraomanduse pidamisega, ahnitsemisega ja tarwitamisega ühenduses, täies kogus ja walguses esineda.

Siin pole koht kommunismi tähtsusest kõneleda üleüldises elus, tähendame siin ainult selle peale, kui palju sotsiaalne kaswatus ja õpetus wõidak kolektiivse elu korraldamisest koolis.

Kui palju aega ja waewa ei tarwita laste poolt kooli minek ja koolist tulek, mis suurtes linnades ja maal tihti 2—3 tundi, kui mitte enam, aega ära rõõwib. Selle asemele wõiks koolides ühiselumajad kõige paremate nõuete ja tingimistega korraldada, mis terwishoiu, ainelisest ja waimlisest küljest igas asjas kodusest ümbrusest kohasem. Koolis harjuksid lapsed maast madalast ühiskonna elu elama kui töö nii ka tarbeainete jaotamise mõttes, millele ühine waimliste ja tehniliste abinõude tarvitamine seltsib ühiste raamatukogude, lugemistubade, teaduslikkude apparatide, teatrite, kontsertsaalide, mängu ja muusikariistade jne. tarwitamise läbi. Lapsele ühiselukoolis kõike tarwilikku pakudes, tema kehalise ja waimlise arenemise eest kõige piinlikumalt hoolitsedes, kaswatame noortsugu uue ühiskonna mõtte — kommunismi — kandjateks, tema teostajateks ja kaitsjateks, sest neil on koolielust kõige paremad kogemused kommunismi tarwilikkusest waruks.

Ühiselukool on esimene samm sotsiaalses elus, mille muljed jääwad kauemat aega koolilõpetajal meele ja juhiwad tema tööd kas teadwalt wõi instinktiivselt. Töörahwa riik peab sotsialismi maksmapanemiseks just ühiselukoolidest wälja minema ja selle kaudu ühiskonna uutal alustel ümber looma. Muidugi peab ühiselukool ka kõigi nendele nõuetele wastama, mis kommunismi põhjusemõtte üles seawad ja mille igakülgne ja korrapäraline täitmine lastes austust, lugupidamist ja arusaamist istutab töörahwariigi põhjapanewate püüete wastu. Igasugune puudulik koolikorraldus, ebamäärased ja kindluseta nõudmised

ja põhjusemõtete kawakindluseta teostamine wiib suurepäralise pedagoogilise katse nurja ja uute kodanikkude asemele kaswatatakse wanä korra poolehoidjad, kes wanemate mõju alla sattudes iga uuen- duse wastu töötawad.

Kool on oma loomu ja sisseseade poo- lest kõige kohašem asutus kommunismi idee teostamiseks.

Sotsialistlik isamaa.

„Töölisel pole isamaad“, need on kuulsad Marxi sõnadkommunistlikust manifestist, mis sajad korrad waielust ja arusaamatust on sünnitanud kui kodanlis- tes, nii isegi sotsialistlikus kirjanduses. Sõnad, mis mööda läinud aastasaja kesk- paigal suure tähendusega olid, kaotawad käesolewal silmapilgul Wenemaal oma mõtte. Wenemaa töölistel on oma isamaa, oma sotsialistlik isamaa! Kõik need maad, kus sotsiaalne rewolutsioon tekkinud ja kus ta wõidule pääsenud, sünnitawad suure töölise isamaa, mille kaitseks nad iga silmapilk on walmis wälja astuma.

Meie kaswatame oma nooresoos isa- maatunnet, teades, et sellega me kõigi nende wõitude kaitsejaid soetame, mis seni on meie isamaa pinnal töörahwa kätte sattunud.

Kui töörahwa wõidud kaugemale ula- tawad ja Europa oma alla wõtawad, kas- wab ka sotsialistlik töörahwa isamaa, mis

ühegi rahwusliku iseäralduse peale waata- mata, töörahwa solidaarsusega ühendatud, suure töörahwa riigi loob.

Sotsialistliku isamaa mõiste ei ole see labane ja kitsarinnaline aime, mis kodan- laste isamaad tähendab. Kodanlaste isa- maa on töölise wangikoda, kus neid ha- lastamata sunnitakse kapitali kasuks or- jama, sotsialistlik isamaa on töölise kodu, kus tema oma parema äranägemise järele raske wõitlusega wõidetud riigi wõimu ja warandust korraldab ja ümber loob.

Meie puudutasime käesolewas kirjatöös ainult mõnda neist küsimustest, mis tule- wase töörahwariigi kodaniku kaswatamisel esinewad. Sellel alal seisab kaswatajatel palju tööd ees; mis ainult pika peale wilja hakkab kandma ja alaliste uuenduste ja muudatuste ettewõtmise järele kindla õpe- tusena üleüldisele maksuwusele pääseb. Koolil on ja jääb wääramata tähtsus noo- resoo kaswatamisel, iseäranis aga aegadel, kus tahetakse suuri poliitilisi ja majandus- likka uuendusi elusse wiia, mis kõige kindlamini nooresoo sellekohase kaswatuse kaudu sünnib. Wenemaa töörahwa riigi walitsus tunneb seda väga hästi, sellepä- rast peetakse wiimastel kuudel suuremates linnades arwurikkaid õpetajate ja haridus- tegelaste kongressa, kus kaswatusküsimusi mitmekülgselt arutatakse ja põhjapanewaid uuendusi koolielus päewakorralt tõstetakse.

(Järgneb.)

Sotsialistlik kaswatus.

(Järg.)

Märksa ligemal sotsialistliku kaswatuse aatele seisab praegu kool Põhja-Ameerika Ühisriikides. Mitmedki tähtsamad haridus- lised ja kaswatuslised uuendused, mis ammu makswad kodanlikes Amerikas, tekiwad alles praegu meie silmi ees päewakorralt sotsialistlikul Wenemaal. Eeskujuliku demo- kratismi kõrwal paneb imestama meid see peaaegu muinasjutuline majandusline seisukord, mis Ameerika kooli kõigekülgele õitsele kaasa aitab. Poiss- ja tütarlaste koosõpetus, usudogmade õpetuse keeld, kindel kontsentratsiooni mõtte läbiwiimine õpeainetes, kooliprogrammide kokkuseade kohaliste majandusliste-seltskondliste nõuete järele, töökoofi mõtte teokstegemine, iga- suguse sunduslikkuse eest hoidmine koolis ning õppijale waba wõimaluse pakkumine tema loomuliste andete arendamiseks; wäsi-

mata hoolekandmine kooliõpetajate waim- lise kutsekõrguse ja majanduslise laheduse eest, — kõik need demokraatlikud nõuded on elusse wiidud Ameerika koolis. Selle poolest ilmub Ameerika kool eeskujuna mitte üksi meie Eesti koolile, waid ka kau- gelt edenenuid Europa kooliasjandusele. Aga ometi ei wõi meie sellest järeldada, et sotsialismil ei ole enam midagi ära teha Ameerika koolis. Ja seda kõigeenam selle- pärast, mis meie nimetame sotsialistliku kaswatuse elumõtteks ja mida meie ei leia Ameerika koolis, see üleilmlise wen- duse ja töörahwa wabaduse mõtte teoks- tegemine koolis ja kaswatuse elus. Ning kuidas wõibki ilmuda sotsialistlik kool Ameerikas, kui Ameerikas majandusline ja seltskondline elu weel täieliselt kapita- lismi ajajärgus wiibib.

Kui meie nüüd küsimuse seame: „Mikspärast puudub siis siiaaani Ameerika Ühisriikides sotsialism, mikspärast ei edene ega kaswa seal sotsialismi mõte nii jõudsasti, nagu mõneski Europa riigis? Miks tegi majanduslikult tagurline ja harimata Wenemaa sotsialistliku rewolutsiooni läbi, kuna Ameerikas teda seni kõikide tundemärkide järele nii pea pole põhjust oodata? See küsimus, weel enne kui Wene rewolutsiooni oodata võis, huwitas mõndagi majandusteadlast. Ainsa kohase wastuse selle peale leiame meie Saksa kodanlise õpetlase Werner Sombarti töös,¹⁾ mida ka parem selleaegne marksist Plehanow õigeks tunnistas²⁾. Wastus peidub Põhja-Ameerika majanduslikes olukorras, nimelt selles suures wabade maade tagawaras, mis töölisteklasi üleliigset kaswamist ja kogumist linnades takistab ja siiaaani kõik kapitalistlise tööstuse poolt wäljaheidetud elemendid ära neelab. Wene sotsialistlik rewolutsiooni, kõige taha jäänud majanduslise seisukorra peale waatamata, tuleb aga seletada sellega, nagu hiljuti näitas ühes omas kõnes Sinowjew, et Wenemaal tööliste klass kiiremalt edenes, kui kapitalistide klass, sest Wenemaal, majanduse ja tööstuse wäljal, mängisid wiimase ajani juhtiwat osa wäljamaa kapitalistid, kuna Wene omapärane kapitalism alles kõndis lapsekingades.

Pöörame nüüd tagasi sotsialistliku kaswatuse mõtte juure. Siiaaani kõnelesime meie peaasjalikult koolikaswatusest kodanlises seltskonnas. Sotsialistliku kaswatuse mõte ei lepi selle kitsa piirkonnaga. Sotsialistlik seltskond teeb enda ülesandeks kaswatada tulewiku kodanikku wabaduse ja wenduse mõttes, temale wõimalust andes kõige madalamast lapse east harida enda füüsilisi ja waimlisi andeid kõige eeskujulikumates wälistes tingimistes. Sotsialistlik seltskond algab peale laste kaitse korraldamisega. Üheks walusamaks paiseks walitsewas kodanlises seltskonnas on üleüldiseks saanud nähtus—naisterahwa tagasihoidmine emaks saamast. Elu edeneb praegusel ajal nii rasketes tingimistes, et laste sünnitamine ja kaswatamine töötaja klassi naisterahwale tihti üle jõu käib. Kodanlise klassi naisterahwas omalt poolt hoiab eemale lapsi sünnitamast, et mitte enda kehalist ilu rikkuda ja endale takistust luua elust lõbustamiseks. Sest laste sün-

nitamine ja kaswatamine on ülesanne, mis waewa ja ohwimeelt nõuab, kuid niisugust enesesalgamist ei leia meie enam mitte tihti walitsewas kodanlises seltskonnas.

„Kui oleks olemas lastetapmise arwustik mitmesugustes mahasaamise järkudes, meie silmi ees awaneks kohutaw pilt selle ilme jõudsa kaswamise üle, mis ähwardab mitte ainult inimesesoo kaswu kinni panna, waid koguni teda tagurpidi pöörda“, ütleb üks Wene kaswatusteadlane¹⁾. „Ainsaks mõjuwaks abinõuks wõitluses emakssaamise eest hoidmise wastu wõib olla laste kaswatamise kergendus, seltskonna abi kaswatamiseks nii hästi abielusolijate kui ka wäljaspool abielu sünnitajatele naistesahwastele“, jatkab ta. „Üheks peaülesandeks uues seltskonnas saab tulewate põlwede kaswatus“, ütleb Bebel omas raamatus „Tulewiku riik“. „Iga laps, kes ilmale sünnib, olgu see poiss wõi tütarlaps, saab seltskonnale soowitawaks kaswuks; ta näeb temäs panti oma enda edenemiseks. Sellepärast tunneb ta ka kohustust jõuda mõõda toetada seda uut elu. Esimeseks seltskonna mureks saab siis nõnda sünnitaja, ema. Lahe elukorter, armas wäline ümbrus, igasugu abinõud, mida tarwitseb see emakssaamise järk, ettewaatlik hoolitsemine sünnitaja ja lapse eest — see on esimene tingimine. Iseenesest mõista, et laps peab saama ema rinda niikaua kui see on wõimalik ja tarwilik“.

Asume edasi omas wõrdluses. „Kui kodanlises riigis waestel wanematel on suur perekond, kes pikkamisi wälja sureb alalise wiletsuse ja temaga ühendatud waesuse küüsis, — siis on see nende „era asi“; kui need wanemad surewad ja abituid lapsi maha jätwad, kes on mõistetud näljasurmale ehk hulkumisele, — siis on see nende „era asi“; kui petetud tüdruk saab emaks ja tema ja ta lapse peale wajub kõik kodanlise nürimeelsuse ja eksiarwamiste koorem ning puuduste ike, siis on see tema „era asi“; kui alati joobnud isa teeb laste ja perekonna elu lausa põrguks, kui kuritahtlised wanemad „kaswatawad“ tulewaid kurjategijaid, kui ema müüb oma tütreid jne. jne., siis on see kõik nende „era asi“, kuna riik, kes tüttawalt end segab usu ja inimese südame-tunnistuse asjadesse, kes wägise hoolitseb omä „kodanikkude“ hingede eest, raputab

¹⁾ W. Sombart. Warum gibt es in Vereinigten Staaten keine Sozialismus?

²⁾ Г. Плеханов. От обороны к нападению.

¹⁾ Wrđl. Изв. Всеросс. И. К. № 182. lk. 2, 24 Aug. 1918 a. „Охрана детства и материнства“. В. Кузовков.

enese pealt maha iga wastutuse ja kohustuse tulewate põlwe kaswatuses asjus¹⁾

Sotsialistlikus seltskonnas hakkab laps, nii pea kui ta suuremaks kaswab, osa wõtma ühistest mängudest omawanustega, üleüldise walwuse all. Kõik, mis on waja ja wõimalik teha tema waimliseks ja kehaliseks arenemiseks, saab tehtud. Igaüks, kes on tähele pannud laste elu, see teab, et nemad kõige hõlpsamini saawad kaswatuslaste seltsis; seltsimine ja järelaimamise instinkt on neis iseäranis tugewad. Kõige parema meelega aimawad lapsed järele wanemaid inimesi, kelle eesmärk nende peale enam mõjub, kui isama juhatas. Seda iseäraldust wõib kasuga tarwitada sihiks. Mängusaalid ja lasteaiad saawad waheldama huwitawa teaduse aluste ja igasugu käsitööde õppusega. Selle peale tuleb laste jõu-pärane mõistusline ja kehaline töö ühes kehaliste harjutustega ja waba liikumisega kohtadel, mis on määratud keha harjutamiseks uisuteedel, supeluskohadel, marsimised, wõidujooksmine ja kehaharjutused mõlemate sugudele saawad üksteist täiendama. Sihiks saab olema terwete, kehaliselt ja waimliselt karastatud, loomuliselt edenenud inimeste kaswatus. Samm sammu järele saab järgnema tutvustus mitmesuguste praktilise tegewuse harudega, nagu wabriku tööstus, puu- ja aiawilja pidamine, põllutöö, loowa töö protsessi tehnika. Ei saa unustud ka mõistuse töö mitmesugustes teaduse waldades²⁾.

Tuntud on need wastuwaielused, mis kodanlise seltskonna esitajad sotsialistliku kaswatuses aate wastu ette toowad. Tuletame ainult meelde tähtsamaid nendest, nagu neid ägedamad sotsialismi waenlased, näituseks sakslane Eugen Richter ehk Inglise kirjanik Jerome Jerome formuleerivad. Nad põhjenuwad sellel ütlemlata jõledal walearwamisel, et kodanline seltskond individuaalse wabaduse mõttel asudes, iga waimuande arenemiseks kõige laiemad wõimalused awab, kuna sotsialistlik seltskond lapse pea sündimisest saadik kasarmudesse saadab. Seal saab ta kaswatatud perekonna õrnusest ja hellusest eemal, ühe üleüldise mõõdupuu järele, mille siht on kõikide kehalised ja waimlised anded teha ühetasaseks, et ükski inimlik olewus teisest ei wõiks kõrgemale tõusta oma waimurikkuse ehk jõu tõttu ja nõnda kardetawaks saada teistele seltskonna

liikmetele, kes temast kehaliselt ehk waimliselt seisawad alamal. Tõesti, inetumat walet on wõimata wälja mõelda sotsialismi kohta. Kodanlises seltskonnas walitsewat nõnda siis kõigesuurem wõimalus wabaks individuaalseks arenemiseks. Ja ometi on kodanline kool kõige pealt see asutus, kus kõik õpilased, waatamata nende waimuannete peale, surutakse ühe mõõdupuu alla; kus kõik politseilised ja õpetuslised abinõud, appi wõetakse, et lapse wabat, arwustawat waimu maha suruda; kus kodanlinegi teadus sihikindlalt saab ära moonutatud nõnda, et temale ainult on lubatud walitsewa ametlise ilmawaate teenri kohuseid täita. Selles koolis põhjalikult ümber moonutatud, kaotawad õpilased, kui neil puudub õieti wisa ja wastupidaw loomus, jäädawalt oma iseloomu, oma individuaalsed anded ja ei kõlba muuks, kui truualamiseks ja sõnakuuljaks ametnikuks ehk ohwitseriks, kuna alamate klasside lapsed, nagu ütles üks praeguse aja Wene kaswatuses tegelane, lauluraamatute abil tööloomadeks ehk suuretükide söödaks saawad ümber tehtud¹⁾.

Mis on teinud kodanline kool suurte waimuande arendamiseks? Ta on püüdnud kustutada nende andeid, niikaugele kui wõimalik. Tuletame meelde ainult kaks-kolm näitust teiste hulgast, mis on lugemata. Kuulus ewolutsiooni õpetuse looja Darwin oli koolis üks wiimastest, halwematest õpilastest; tähtsama filosofilise süsteemi looja XIX aastasajal, Hegel, sai Tübingeni, ülikooli poolt diplomii, kus oli öeldud, et teda wõib nimetada idiotiks filosofias; suur Wene kirjanik ja moralist Leo Tolstoi pidi wälja astuma Kaasani ülikoolist halwasti õppimise tõttu n. n. e. Pea kõik, mis on kodanlises kulturas suurt ja iseseiswat, arenes ja kaswis waimliselt kas wäljaspool kooli, ehk koolis walitsewa waimu kiuste. Kodanline sotsialismi arwustaja kurdab individuaalse wabaduse lõppu ning hoiatab selle aja eest, kus kaowad jäädawalt õrnad luuletajad, suremata iluduse loojad kunstnikud, taewaliste wiiside äratjad helimeistrid, sest kunst nõuda kõige pealt wõimalust areneda wabalt, eemal seltskonnast, sügawas waikususes ja üksinduses, hiiedes ja kõrbetes. Ta on unustanud neid lugemata luuletajaid ja kirjanikke, kes olid sunnitud kasutult raiskama oma suuri waimuandeid wõitluses wilet-

1) Кузовков. Охрана детства и материнства.

2) Bebel. Tulewiku riik.

1) Доклад г. Лепешинского „О принципах трудовой единой школы“. Народное Просвещение, № 14.

sustega, nagu näituseks Edgard Poe, Maksim Gorki ehk meil Juhan Liiw, keda elu-aeg kiusas taga seesama seltskond, sest et kirjanik ehk luuletaja julges kanda omas waimus igawese wabaduse aadet ja seda oskas kuulutada ilmale sõnades, mis walgustasid heledat tulewikku nagu wälk, ehk mis rabasid kodanlist filistersust, nagu teraw mõök. Olgu seks tõenduseks näituseks Rousseau, Shelley, Byroni wõi Oscar Wilde saatus.

See seltskond aimab ette kunstnikkude väljasuremist sotsialistlikus seltskonnas ja unustab ära niisuguste kunstnikkude saatust, nagu Ciurlanis, kellel oli and näha ära-seletamata wärwide sümfooniaid, mida ei wõi näha ükski surelik, ja kel puudus raha wärwide ostmiseks, et wabastada oma waimu nendest nägemistest, mille tõttu ta kaotas mõistuse ja suri. Ta unustab ka teise, wõrdlemata wärwides unistaja Wrubeli saatuse, kes wiltsuse tõttu kaotas esiteks nägemise, siis mõistuse ning wiimaks elu. Ta kurdab taewaliste helide waimikist, ja unustab, et üks hellamateist muusikaloojatest, Schubert, suri waesusesse, lõpetamata jättes oma paremat tööd.

Need on ainult mõned, juhtumisi wõetud näitused. Aga kes suudab üles arwata kõiki neid waimuandeid, mis on kaduma läinud maailmale jäädawalt ilma, et nad oleks leidnud wõimalust kaswada ja areneda, sest et kodanline seltskond nad las kis „wabalt areneda“, see on, abitult wiltsuse ja pimeduse wõrkudes hukka minna? Ja kui meie lõpuks küsimuse seame nimetatud isandatele, kes sotsialismi üle oma walju kohut mõistawad, mille peale põhjendawad nad oma laimduse sotsialismi wastu? Missuguse teaduslise sotsialisti kirjatööst on wõetud tõendused seks, et sotsialistlik seltskond waimlise wabaduse mõtte wastu sallimatust awaldab, kuna ju ometi kõik sotsialistid kõige pealt on inimesesoo, mitte üksiku klassi wabaduse eest wõitlejad, siis saame meie asjata ootama wastust. Sest need isandad arwawad, et siht õigustab abinõud ja et sotsialismi wastu wõitlemiseks on head kõik abinõud, wale kõigepealt.

Lühikene üleüldist laadi kandew ülewaade sotsialistlikust kaswatusest ei luba meid lähemalt peatada üksikute sotsialistliku kooli küsimuste juures, nagu töökooli eeskawa ja tüübid, koosõpetus, koolilaste maksuta toitmine ning neile kooliabinõude muretsemine, töökommuuna mõtte läbiwiimine, sundusliku korra kaotamine koolis n. n. e., kõik need küsimused nõuawad

detaalset, lähemat harutust, mida ka ajakiri „Eesti kool“ jõudu mööda püüab teha, ning mille juure meie mõtleme ka tagasi pöörda eri palades. Seekord on meil ülesandeks ainult tähtsamate juhtiwate mõtete ülestähendamine sotsialistlikus kaswatuses ning selle wastolu selgitawine, mis sotsialistliku ja kodanlise kaswatuse wahel walitseb. Sellepärast wõime meie lõpetada, weel kord tagasi pöördes kuulsa sotsialismi juhi Bebeli raamatu juurde, kelle mälestust wiieaastase surmapäewa puhul hiljuti pühit ses Peterburi töörahwas, et lõpulikult kokku wõtta eesmärki, mis sotsialistlik seltskond endale kaswatuse küsimuses üles seab.

„Tulewas seltskonnas kestab kaswatus, nõutawal kombel korraldatud ja mõistliku kontrolli alla seatud, selle elueani, kus seltskond nooresoo täiskaswanuks tunnistab. Sellest silmapilgust saawad mõlemad sood täieliselt seisma oma kodaniku õiguste ja nende kohuste kõrgusel, mis seltskond oma täiskaswanud liikmetele peale paneb. Seltskond elab nüüd kindlas lootuses, et ta on üleskaswatanud asjalikka, kõige külgsest arenenud liikmeid, on kaswatanud inimesi, kellele pole wõõras miski inimlik ehk loomuline eluawaldus ja kes niisama heasti on tuttawad oma enese loomuga, nagu selle seltskonna loomuga, mille hulka nad nüüd astuwad täieõigusliste liikmetena“.

„Tõuswate põlwele kaswatust juhtides kuni selle eani, kus nad saawad täiskaswanuks, jätab uus seltskond nüüd igauhe enese peale edasi arenemise mure; ta wõib olla kindel, et keegi ei lase mööda minna juhtumist temas peituwate andete edasi arendamiseks. Igauks saab töötama selles wallas, kuhu teda kutsuwad tema kalded ja anded. Ühed saawad pühendama ennast mõnes ikka joudsamalt edenewa looduse teaduse harus töötamiseks, nagu antropologia, zoologia, taimeteaduses, mineralogias, geologias, füüsikas, keemias, eelajaloolise minewiku teaduses n. n. e., teised — ajaloo teadustele, filologiale, kunsti ajaloolle n. n. e. Ühed saawad kutse järele muusikameesteks, teised maalikunstnikkudeks, kujuraujateks, näitlejateks. Professional kunstnikka ei saa olema siis, nagu ka professional teadlasi ja käsitöölisi. Tuhanded hiilgawad anded, kes siinamaani said mahasurutud, tõusewad siis täie õitsele, nende feadmised ja mõistus tulewad awalikuks igalpool, kus seda on waja. Kunstnikud ilmuwad siis ainult waimustuse, talendi ja geeniusse tungil. Ja nende tööd saawad niikaugelt üle käima kõigest sellest, mis tehakse nimetatud waldades praegusel ajal, nagu töös-

tus ja tehnika ning põlluharimine tulewiku seltskonnas kõrgemal saab seisma, kui olewiku seltskonnas.

Kunsti ja teaduse elus tõuseb uus iga,

mille sarnast maailm weel pole näinud ja ei iialgi üle elanud, nii kuulmata kõrgel saawad seisma tulewa ea waimutööd“.

J. Jürgens.

Uus ülikool Nishni - Nowgorodis.

Ülikoolide arw Wenemaal on wiimaste aastate jooksul õige kiirelt kaswanud. On awatud küll üleüldishariduslisi, küll igasugu eriteaduslisi ülikoole. Kuid Nishni-Nowgorodi ülikool läheb kõigist senistest sellelaadilistest asutustest niiwõrra lahku, et tema kirjeldamise juures pikemalt mak-sab peatada. Ühest küljest on see ülikool, kes esimesena aastasade jooksul ära-kiwinenud akadeemilise elu traditsioonidest lahti ütelda julgeb, ja seda igal sammul, kus need traditsioonid halli teoriana rohel-ist elu sumbutama kipruwad; teisest kül-jest on selle ülikooli lugu meile huwitaw kui teenäitaja meie töörahwa ülikooli esi-meste sammude juhtimisel.

I.

Uue ülikooli põhjuskiri.

(Wäljawõtted).

Ülikooli ülesanded ja sihid.

§ 1. Nishni-Nowgorodi Ülikool on kõr-gem teaduslise töö- ja õpeasutus, mille üles-andeks on teadusliste ja tehnikaliste tead-miste edendamine ja rahwa hulka desse kandmine.

§ 2. Selleks otstarbeks Ülikool:

- awab teaduskondasid (fakulteetisid) igasugu teadmiste - waldade üle, milles õpetamine keskkooli haridusega kuula-jate kohaselt sisse on seatud;
- korraldab süstemaatilisi ülikooli kursusi isikute jaoks, kel keskkooli haridus puudub;
- korraldab ajutisi ja alalisi kursusi tegeliku elu tarwete kohaselt;
- asutab seminare, raamatukogusi, laboratooriumisi, katsejaamu ja muuse-ume niihästi õpetegewuse tarweteks kui ka iseseiswate teadusliste uuri-miste toimetamiseks;
- annab oma teaduslisi töid wälja ning toimetab õperaamatuid ja rah-walikka raamatuid puhta wõi praktilise teaduse wallast.

Ülikooli walitsemine.

§ 3. Ülikooli juhtimine on Nõukogu, Juhatus ja teaduskondade (fakulteetide) käes.

§ 4—11. Nõukogu on Ülikooli õpe-tegewuse juhataja, fakulteetidele juhtnõõride andja, nende poolt ettepanud õpekawade kinnitaja; tema seisab koos kõikidest õpe-tajatest, õpetamise abiasutuste juhatajatest, üliõpilaste esitajatest ja walitsuse ning omawalitsuse esitajatest ning walib kahe aasta peale rektori, selle abi ja sekretari.

Fakulteetide (nõukogude) ülesanne on omas osas õpekawade wäljatõõtamine, õpeplaanide kokkuseadmine Nõukogule ettepanemiseks, oma eelarwe kokkusead-mine, õpejõudude walimine, eksameneeri-mine ja sellekohaste tunnistuste wäljaand-mine; fakulteet seisab koos kõikidest jaos-konna õpejõududest ja selle jaoskonna üli-õpilaste esitajatest.

Juhatus ajab kõiki administratiivseid ja majapidamise asju, walwab Ülikooli waranduse järele, otsib talle sissetuleku hallikaid, muretseb õpetajate tasumise eest jne. Juhatus seisab koos a) kõikide jaos-kondade dekaanidest wõi juhatajatest; b) samasugusest arwust kohaliku linna oma-walitsuse esitajatest; c) alaliste komis-sjonide juhatajatest; d) üliõpilaste esitajatest ja e) Ülikooli rektorist. Juhatus walib omale ise esimehe, selle abi ja sekretari kahe aasta peale.

Professorid.

§ 12. Ülikooli professoriteks wõiwad olla kõik, kel teadusline kraad wõi selle-kohased kirjatööd olemas on,

§ 13. Professorisi waliwad fakulteetid wõi Nõukogu wiimase poolt kinnitatud juhtnõõride järele.

§ 14. Kõik professorid saawad palka juhatuses poolt määratud normide järele, peetawate ettelugemiste arwu peale waata-mata, kuid professor ei tohi üle 8 tunni nädalas ettelugemisi pidada.

§ 15. Professor on teaduslises tegewu-ses täiesti waba, õpetegewuses käib ta pro-

grammi järele, mille ta fakulteedile kinnitamiseks ette paneb.

§ 16. Jga professor annab iga aasta fakulteedile aru oma teaduslise ja õpetegewuse üle.

§ 17. Professor, kes wiie aasta jooksul ühtegi teaduslist tööd ei ole awaldanud, tuleb balloteerimise alla.

§ 18. Iga professor peab aastas vähemalt ühe awaliku ettelugemise oma teaduswalla edusammude üle.

Nooremad õpetajad.

§§ 19—20. Nooremaid õpetajaid waliwad teaduskonnad professorite soovitusel, ja on neil hääleõigus kõigis küsimustes. Nad wõiwad kõikide ametite peale walitud saada, mahaawatud rektori ja dekaani amet.

Üliõpilased.

§ 21. Ülikooli üliõpilasteks wõiwad kõik isikud olla 16 aasta wanadusest peale.

§ 22. Üliõpilane on ülikooli kolleegiumi noorem liige; ta on üliõpilaskolleegiumi täieõigusline liige ja peab ennast selle korralduse alla paenutama.

§ 23. Üliõpilane, kes oma õpeainete wallas eksamid ära on teinud, wõib Ülikoolist sellekohase tunnistuse saada.

*

28. märtsil pani selle põhjuskirja tema autor, endine Warssawi kroonuülikooli professor Dr. zool. D. F. Sinitsõn kohaliku Täidesaatwa Nõukogu koosolekule ette ja Nõukogu tegi ühel häälel otsuseks:

„Nishni-Nowgorodis ülikool awada prof. D. F. Sinitsõni projekti järele“.

Samal koosolekul waliti projekti autor ühel häälel uue ülikooli korraldajaks ja esimeseks rektoriks; ülikooli awamise kuluks assigneeriti kohe üks miljon rubla.

Hiljematel koosolekutel anti prof. Sinitsõnile õigus kuni Ülikooli Nõukogu korraldamiseni õpejõudusid kutsuda, rahasummasid wälja anda ja üleüldise Nõukogu nimel toimetada. Seni Nishni-Nowgorodis asuwad õpeasutused — rahwaülikool, poliitnikum, põllutöö kursused — sulawad kokku uue ülikooliga, kuna see ju igasugu osakonde awada wõib.

II.

Juba eelpool awaldatud wäljawõtetest uue ülikooli põhjuskirjast on kohe teme iseäraldused näha. Need iseäraldused tulewad sellest, mille kohta juba artikli algul tähendasime: Lääne-Europa ülikool, meil kui ka mujal, on liiga oma minewiku — keskaja ülikooli, traditsioonide kütketes,

mis teda iga uuenduse, iga rewolutsiooni katse ees wärisema paneb. Uus ülikool ei tunnista neid traditsioone, millel peale wanaduse muud positiiwset külge ei ole, waid ta paneb omaks juhtnööriks ainult teaduse ja kõrgema hariduse huwisid ja wanakorra kütketest wäljarabelenud rahwa walgustamise ülesannet. „Waba autonoomne Ülikool ei tunnista muud käskijat, kui ainult Teadust, ei kumarda teiste jumalate ees peale Inimesesoo. Selle ülikooli saime meie nõukogude tunnistaja demokraatia käest; siin, tähendab, tunnistatakse teaduse rahwuswahelist tähtsust ja hinnatakse teadmist, mis igasugu partei mustritest waba on.“ (Prof. D. F. Sinitsõn).

Märgime siiski weel uue ülikooli iseäraldustest mõne üles.

Senine ülikool oli ainult wäikesele osale kohaliku maakonna elanikkudest kättesaadaw: selleks oli waja ettewalmistust kesk-kooli programmi piirides, selleks pidi ülikoolilinnas elama. Ometi näitab rahwaülikoolide lugu^{*)} ka kõige uskmatale Toomale, et ülikooli haridus laiaadele rindokadadele kättesaadaw wõib olla, et ülikool oma tegewust ülikoollinna müüride wahelt kaugele wälja wõib laiendada, et rahwa hulgast tulnud kuulajad isegi ülikooli loowast tööst osa wõtta wõiwad. Sellele tarwele wastab uue ülikooli põhjuskirja § 2, mis ette näeb igasugu lühikesi ja pikke kursusi ka wäljaspool ülikoolilinna.

Wana walitsus hoidis rahwa laiemaid massesid kõigest jõust ülikoolist eemal. Selle üle jutustawad meie hariduse ajaloo ülewaated nii tuntud asju („kõõgitüdruku poegade“ seadus, näituseks), et neid siin weel kord ettetooma hakata ei taha. Ometi on kõige lähem ühendus ülikooli ja rahwa wahel weel enam soowitaw ülikoolile enesele, kui rahwale, sest rahwamassest ja selle tarwetest ammutab ülikool oma tegewuse sihti ja hoogu. Sellepärast tuleb uus ülikool oma rahwalikkude ettelugemisega kõige laiematele kihtidele wastu ja kutsub oma juhatusesse rahwamassede esitajaid, et rahwas ise ka ülikooli juhtimise ja ehituse töödest tegelikult osa wõtta wõiks (§§ 5, 10).

Keskaja ülikooli üks iseloomulikum joon oli tema kiwinenud neli wõi wiis teaduskonda, kõik, mis nende alla ei kuulunud, jäi ülikoolist puudutamata. Elu nõuab järelandmata uute teaduskondade loomist ülikoolis, kuid wana ülikool tõr-

*) Waata „Eesti Kool“ № 5 „Rahwaülikooli tüüpidest“ A. W., wõi pikemalt J. D e p m a n, R a h w a ü l i k o o l, „Hariduse“ kirjastus, h. 15 kop.

gub selle nõudmise täitmise wastu, kartes, nähtawasti, seda, et elunõuetele wastutulekuga ülikool puhasteaduslise laadi kaotab. Selle tagajärjel pidid mitmed puhasteaduslised distsipliinid ulualust otsima tehnilistes õpeasutustes, ülikoolid kaotasid aga oma puhasteaduslises tegewuses selle wiljakandwa mõju, mis tegelikust elust wälja woolates alati puhasteaduslisi uurimisi on kannud.¹⁾

Uus ülikool ei pane enesele mingit traditsioonilisi piire uute fakulteetide awamisel, waid rehkendab ainuüksi teaduse huwidega, riigi ja ühiskonna nõuetega ja tegeliku wõimalusega nendele wastu tulla.

Üliõpilased olid senises ülikoolis ainult passiivseks elemendiks, kellele osawõtmine ülikooli loowast tööst pea täielikult wõimataks oli tehtud. See ei ole mitte Wene ülikoolide iseäraldus, waid Lääne-Euroopa ülikoolid awaldawad seda joont weel terawamini.²⁾

Uus ülikool kutsus üliõpilaste esitajaid kõikidest ülikooli asjadest otsustawa häälega osawõtma.

Wana ülikooli professorid olid ülekoormatud igasuguste kõrwaliste ametitega.

Uus ülikool paneb kõik majapidamise ja muud mured, mis õpetamisega seotud ei ole, juhatuse ja iseseiswate komisjioonide peale. Ja kuna seniste kõrgemate koolide üleüldine puudus oli — õpetajate waewaline tasu, mis neile wõimataks tegi terwet jõudu õpetööle pühendada — oleme, näituseks, kuulnud Eesti soost muusika professorist, kes majade ülewaataja ametit ühtlasi pidas — siis tahab uus ülikool kõiki õpejõudusid tarwilikul wiisil majandusliselt kindlustada, waatamata nende õpetundide arwu peale, et ülikoolist eemale jääks see wastik nähtus, kui professor püüdis kõiksugu abinõudega oma tundide arwu suurendada, et selle läbi suuremat tasu saada. Selle tagajärjel puhuti kursused ilmpiirita laiaiks kõrwaliste asjadega, mis, peale muu, ka üliõpilaste tööjõu kokkuhoidmise seisukohast lubamata on.

Senises ülikoolis pidi professor ühe wõi kaks wäitekirja mõistma läbi fakulteedi kitsaste wärawate wiia — tihti igasugu lubamata kriukate abil, — siis wõis ta

rahulikult õpetoolile istuda ja teadusega jumalaga jätta. Oieti ütleb prof. Petrashitski, et tegelikult lugu enamasti nii kujunes, et doktori wäitekirja kaitsemine, see moment, mis pidi olema teadusemehe paarilaulamine teadusega, sellega lahutamise momentiks sai*), sest peale wäitekirjade ei nõutud ju professorilt wanas ülikoolis otsekohe mingit teaduslist tegewust.

Uus ülikool käib professori teaduslise loowa tööga ettewaatlikult ja õrnalt ümber. Ta ei nõua ametlikka wäitekirje, waid lepib ka töödega, mis mõnel põhjusel ühegi fakulteedi kitsast wärawast läbi minna ei ole katsunud. Kuid selle asemel nõuab uus ülikool oma professorilt alalist teaduslikku tööd ja oma teaduswalla elu silmaspidamist. Ei awalda üks wõi teine professor 5 aasta jooksul oma sellekohasest tegewusest elumärke, tuleb ta fakulteedis hääletamise alla ja wõib ülikoolist wälja langeda (§ 17). See, kui ka igaaastane ülewaade tema eriteaduse edusammudest, kindlustawad palju paremine, kui ükski wäitekirja, seda, et professor teaduslikku tööd mitte ei katkesta.

Need on iseloomulikumat joned, mille poolest uus ülikool senistest lahku läheb.

Ülesseatud nõuete teostamiseks tarwitab uus ülikool aastaeelarwe järele 2¹/₂ miljoni rubla, missugune summa talle ka on antud. Peale selle anti ülikoolile oma mõisa põllutööjaoskonna jaoks ja awati uued krediidid hoonete ehitamiseks.

Mõni päew peale oma konstrueerimise otsustas uue ülikooli Nõukogu oma ajakirja wälja andma hakata, mis pealkirja kannab „Вестник Нижегородского Университета“, millest 6 nummert juba ilmunud on. Teda tuleb soowitada igale haridusesõbrale, kuna ta mitte ainult ülikooli koduste asjadega tegemist ei tee, waid huwitaw hariduseleht on. Peale selle on juba trükis ülikooli „Teaduslikkude Toimetuste“ esimesed anded, mis professorite ja õpetajate uurimisi ja õpekursusi sisaldawad.

Käesolewal õpeaastal kawatses ülikool 11 teaduskonda awada, nimelt järgmised: 1. Matemaatika, 2. Füüsika-keemia, 3. Geoloogia, 4. Bioloogia, 5. Põlluteaduse, 6. Mäe-tehnika, 7. Ehitus-inseneri, 8. Mehaanika, 9. Elektrotehnika, 10. Professionaalsete teadmiste ja 11. Töölise entsiklopeedia fakulteedi. Kuid, nähtawasti, ei jää ülikool nende fakulteetide peale seisa-

¹⁾ Selle üle waata W. Ostwald, Die Wissenschaft. Selle aine juure tuleme „Eesti Kooli“ weergudel lähemal ajal tagasi, kuna aga nimetatud Ostwaldi broschüür terwelt nende ridade kirjutaja poolt wenekeelses tõlkes pea ilmub.

²⁾ Waata: Проф. Г. Челпанов, О демократизации школы.

*) Waata: Проф. Л. И. Петражицкий, Университет и наука, kaks köidet.

tama, kuna elu ikka uusi ja uusi nõudmisi awaldab. Nii on juba otsustatud puhta ja praktilise kunsti osakonda ülikooli juures awada, ning loodetawasti tuleb uusi osakondasi nii mõnigi weel juure.

Professoriteks ja õpetajateks on mitukümmend meest senini juba walitud, kelledest paljudel ka seniste ülikoolide teadusekraadid ei puudu.

Alamal peatame mõne teaduskonna peal ülemalnimetatute hulgast pikemalt, kuna nad huwitawad teejuhid wõiwad olla kõikidele katsetele mujalpool sellesarnaseid asutusi elule kutsuda.

III.

Uue ülikooli elussekutsumine ei läinud mitte nii libedalt, kui eelpool jutustatu järele paista wõib. Ainult üks järk tema sündimiseleost läks kiiremine, kui kõige kaugemale ulatawad unistused loota julgesid, — nimelt kohalik Täidesaatew Komitee otsustas uue ülikooli awamise selsamal omal koosolekul ühel häälel ära, kus ülikooli kawatseja prof. Sinitsõn oma projekti ette kandis. Sealsamas määrati ka tarwilik summa raha uue ülikooli awamiseks. Kuid uuel ülikoolil tulid wastased sealtpoolt, kust neid kõige vähem oodata wõis.

Kõigepealt tõusis kihin senise Nishni-Nowgorodi politehnikumi üliõpilaste seas. Tõsteti kisa, et uue ülikooli awamisega kõik senised Nishni-Nowgorodi kõrgemad koolid ära kaowad, mis iseenesest eduwastane nähtus pidada olema.

Käputäie üliõpilaste hädakisa leidis wastukõla mõnede professorite ja dotsentide juures, ja Moskwa kodanlistes lehtedes ilmus rida kirju, milles mitte kõige ilusamate abinõudega uue ülikooli hinge prof. Sinitsõni kallale tungiti. Leiti, et ta isewalitsejana ennast uues ülikoolis sisse on seadnud, et ta üliõpilasi oma katsejānesteks tarwitab, et ta wõimumeeste taldu kaabib jne. jne. Selle juures unustati meelega ära, et prof. Sinitsõni mustamine natuke weider kainele lugejale peaks paistma, sest oli ju prof. Sinitsõn üks neist wāhestest, kes julges Warsawi ülikoolis ameti maha panna, kui wana walitsus poolakate rahwuslistele püüetele risti peale pani, kes hiljem protestiks Kasso poliitika wastu Moskwa ülikoolist lahkus... Et niisugune mees korruga paendlaseks muutuks, näib nagu kahtlane olewat.

Niisama põhjata on teised süüdistused, mis wälja läksid käputäiest tärnide ja diplomide jumaldajatest politehnikumi üliõpilastest.

Lugu seisab selles, et Riia politehnikum sõja ajal Nishni Nowgorodi kolis. Nüüd otsustas aga suurem hulk Saksa soost professorisi Riiga tagasi sõita ja tegigi selle otsuse teoks. Walitsus aga leidis, et Iwanowo-Wosnessensk, kui suur tööstuslinn, niisama politehnikumi tarwitab, ja otsustas endise Riia politehnikumi jäänused sinna asetada uue politehnikumi awamiseks. Nishni Nowgorodi tarweid tehnilise hariduse alal pidi uus ülikool rahuldama.

Siit on selge, et mitte uus ülikool selles süüdi ei ole, et iseseisew politehnikum Nishni-Nowgorodis oma tegewuse lõpetas. Just ümberpöördukt tahab ta senistele politehnikumi üliõpilastele igatpidi wastu tulla ja kutsub kõiki järelejäänud politehnikumi õpejõude ajutiseltki uude ülikooli töösse, et senistele üliõpilastele wõimalust anda kursust endise plaani järele lõpetada. Kui mõned üliõpilased siiski weel rahuldatud ei ole, siis tuleb see lihtsalt sellest, et teatawa hulga inimeste silmis tärnid ja õlalapid nii pūhad asjad on, et nendelt tähtsuse ärawõtmine ja nende seniste kandjate troonilt maha lūkkamine nii walusa haawa lõowad, et pahematki wõib oodata, kui uue õpeasutuse elussewiijate mustamist.

Raskem arusaada on Akadeemilise Ühenduse otsust, milles seisab peale muu, et seltskond selle eest wälja peaks astuma, et endised Nishni-Nowgorodi kõrgemad õpeasutused omad warandused tagasi saaks ja et uue ülikooli awamine olewate õpeasutuste kinnisulgumise kulul hukkamõistmise wāariline nähtus olewat. Uue ülikooli kolleegium wastab selle süüdistuse peale wāga põhjendatud lausetega, et ta ühegi olewa õpeasutuse kinnipanemist ei ole nõudnud, et mõned neist, nagu rahwälikool, tänapäewani edasi töötawad, sellisamalt enamliselt Nõukogult toetust saades, kes ülikooligi awas. Ning kõige imelikum kõiges selles on see, et selle hukkamõistwa otsuse tegijate hulgas osa endisi Nishni Nowgorodi õpeasutuste professorisi on, kelledele asjade tõsine seisukord wāga hästi teada. Kolleegium awaldab ainult kahetsust selle üle, et niisugune põhjendamata otsus ülikooli tööst eemale hoida wõib mõnda õpejõudu, kes asjast eemal seistes tõsist seisukorda ei tunne ja Akadeemilise Ühenduse otsuse tagajärjel ehk uue ülikooli peale wiltu hakkab wāatama.

J. D.

(Järgneb.)

Meie kultuuri tegelased arwudes.

Selle küsimuse üle awaldab „Postimehes“ keegi E. T. artikli, mis tahab nähtawasti, olla üks osa terwest reast sellesisulistest kirjutustest üleüldise pealkirja all:

„Mõningaid arwe waadeldes.“

Artikkel teenib tähelepanemist temas ettetoodud arwude poolest, mida muidu ehk raske kätte saada, kuna ju Eesti statistika asi täieliselt lapsekingades asub.

Autori mõtete käik on kokkuwõttes järgmine.

Arusaadawail põhjusil ei wõta harilikult mitte kõik rahwa kihid ühetasaselt kultuuri otsesest liikumisest osa, waid seda teeb ühel ajajärgul üks, teisel aga teine ühiskondlik kiht. Sügawamale ja laiemale üleüldistamisele minemata tööme siin kõige pealt mõned arwud meie suuremate rahwusliku kultuuri loomist ja laotamist arendanud ja arendawate korralduste liigete ja tegelaste koosseisust. Waatlemise alla tuleks siin loomulikult Eesti Kirjameeste Selts ja Eesti Aleksandri kooli komiteed minewikust ja neile oma iselaadi poolest olewikus wastawad, esimesele Eesti Kirjanduse Selts ja teistele — Eesti hariduse seltsid.

Eesti Kirjameeste Seltsi liikmed elukutse järele.

	1873. a.		1882. a.	
	arw	%	arw	%
Rahwakooliõpetajaid	39	47,0	262	23,1
Ülemkooliõpetajaid	6	5,0	8	0,7
Kirjanikke ja ajakirj.	3	3,6	5	0,4
Õigusteadlasi	—	—	1	0,1
Arste	—	—	7	0,6
Agronoome	—	—	—	—
Luteriusu pappe	3	3,0	7	0,6
Gr. õigeusu pappe	—	—	6	0,5
Õpetlasi kõrgem. õpeas.	1	1,2	13	1,1
Inseneere	—	—	1	0,1
Apteekrid	1	1,2	7	0,6
Üliõpilasi	4	4,8	26	2,3
Wallakirjutajaid	2	2,4	14	1,2
Kõstrid	1	1,2	27	2,4
Ametnikke	2	2,4	16	1,2
Käsitöölisi	2	2,4	37	3,3
Kunstnikka	—	—	1	0,1
Mõisawalitsejaid ja metsaülemaid	—	—	17	1,5
Mõisapidajaid	—	—	21	1,9
Talunikke	9	10,9	227	19,9
Majaomanikke	—	—	31	2,7
Kaupmehi	1	1,2	68	6,0
Tööstus- ja äriette- wõtjaid	—	—	5	0,5

Möldrid	1	1,2	15	1,3
Kõrtsmikke	—	—	17	1,5
Aednikke	—	—	13	1,1
Äri ja tööstuseette- wõtte juhatajaid	—	—	16	1,4
Ilma kindla elukutseta	2	2,4	13	1,1
Elukutse ülesandmata	7	8,4	254	22,3
Liikmete üleüldine arw	83	—	1139	—

Eesti Kirjanduse Seltsi liikmed elukutsete järele.

	1908. a.		1916. a.	
	arw	%	arw	%
Rahwakooli õpetajaid	204	22,3	221	14,1
Ülemkooliõpetajaid	36	3,9	54	3,4
Kirjanikke ja ajakirj.	30	3,3	33	2,1
Õigusteadlasi	15	1,6	38	2,4
Arste ja loomaarste	29	3,2	49	3,1
Agronoome	4	0,4	28	1,8
Luteriusu pappe	40	4,3	52	3,3
Gr. õigeusu pappe	1	0,1	5	0,3
Õpetlasi kõrgem. õpeas.	2	0,2	12	0,8
Inseneere	6	0,7	20	1,3
Apteekrid	16	1,8	23	1,5
Üliõpilasi	45	4,9	54	3,4
Wallakirjutajaid	26	2,8	25	1,6
Kõstrid	17	1,9	19	1,2
Ametnikke	97	10,6	289	18,4
Käsitöölisi	21	2,3	67	4,3
Kunstnikke	17	1,9	14	0,9
Mõisawalitsejaid ja metsaülemaid	16	1,8	18	1,2
Mõisapidajaid	10	1,1	12	0,8
Talunikke	32	3,5	54	3,4
Majaomanikke	11	1,2	18	1,2
Kaupmehi	74	8,0	117	7,5
Tööstus- ja äriette- wõtjaid	20	2,2	40	2,5
Äri ja tööstuseettew. juhat.	4	0,4	27	1,7
Meremehi	2	0,2	15	1,0
Sõjamehi	2	0,2	5	0,3
Ilma kindla elukutseta	49	5,5	119	7,5
Elukutse ülesandmata	80	8,7	143	9,1
Liikmete üleüldine arw	916	—	1571	—

Mõlemast seltsist on arwud wõetud üksteisele kõige wastwamaist aastaist: mõlemaist on wõetud üks algaastaist (teine aasta) ja seal kõrwal üks tegewusrikkamaist, kus liigete arw kõige suurem. Mõlemas tabelis on peale selle toodud aastade wahpe ühepikkune: Eesti Kirjameeste Seltsil üheksa aastat (1873. a. — 1882. a.), Eesti Kirjanduse seltsil kaheksa (1908. — 1916. a.). Nii on arwustikulised kokkuwõtted tehtud kummagi seltsi kohta ajast, kus nad wäli-

selt enam-vähem ühesugustes tingimistes.

Teeme nüüd neist arwudest linnulennult mõnesuguseid üleüldseid tähelepanekuid. Võtame kõige pealt Eesti Kirjameeste Seltsi. Missugused ühiskonna osad on olnud seltsi kandjad? (Meie räägime siin „kandmisest“ muidugi liikmeks olemise mõttes; aktiivsuse ja tööväartuse mõttes ei saa me iseenesest mõista küsimust siin arwude käsitamisel mitte võtta). Esimesel aastal paistab kõige pealt silma õpetajate rohkus seltsi liikmete hulgas, mis pea pooleni üleüldisest arwust ulatab. Selle järele on rohkem teistest elukutsetest talunikke, mis kogu liigete arwust 10,9 protsenti sünnitab. Paljudest elukutsetest pole ühtegi ja on iseloomulik, et koguni vähe on haritlasi, kes kõrgema hariduse saanud. Arste, õigusteadlasi, agronome, inseneere ei ole liikmete hulgas üleüldse mitte.

Üheksa aastat hiljem on seltsi liikmete arw enam kui kümnekordselt suuremaks paisunud. Ikka on õpetajaid liikmete hulgas enam kui ühestki muust elukutsest. Protsendiliselt aga on neid kaks korda vähem, kui 1873 a. Nagu üheksa aastat waremgi, järgnewad 1882 a. rahwakooli õpetajatele oma arwu poolest kohapidajad. Kuid nende arw on wõrdlemisi esimese aastaga wäga silmapaistwalt tõusnud—kaksikümmend wiis korda, kuna aga rahwakooli õpetajate arw 1873 a. saadik kõigest ligi seitse korda on kaswanud. Talunikku arwu tõusmine Eesti Kirjameeste Seltsis langeb ajaliselte ühte suurema kohaostmise ajajärguga ja jõukuse kaswamisega Eesti külas.—Kõrgema haridusega mehi on seltsi küll tulnud, kuid nende arw on kaswanud wäga wisalt: ainult üks õigusteadlane, agronome mitte ühte, inseneere üks ja seegi sõjawäe inseneer.—Weel ei jäta tähelepanemist enese peale tõmbamata, et Eesti Kirjameeste Seltsi liikmete hulgas wõrdlemisi suur kogu ke kõrtsmikke: 17 meest, 1,5 protsenti kogu liikmete arwust, nähtus, mis rahwusliku ärkamise ja waimustuse arwele tuleb kirjutada.

Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeid nende elukutselise koosseisu poolest waadeldes näeme kõige pealt, et ka siin rahwakooli õpetajad suure protsendi sünnitawad, kuid muidu on pilt hoopis muutunud. Kõrgema haridusega isikute arw on suurel määral kaswanud. Wõrreldes wastawate arwudega Eesti Kirjameeste Seltsist, on siin suur juuretulek olnud. On iseäranis tõusnud agronoomide (siia juurde arwatud

põllutöö-instruktorid), siis arstide, inseneeride ja õigusteadlaste arw. Iseäranis põhjalikult on muutunud kahe elukutse wahkord: ametnikkude ja talunikku. Esimesi oli Eesti Kirjameeste Seltsis koguni wäikene protsent (1,4), Eesti Kirjanduse Seltsis seisawad nad juba algusest teisel kohal, sünnitades kogu liikmete arwust 10,6 prots. 1916 aastal aga on ametnikka seltsis niipalju (289), et nad protsendiliselt juba esimesel kohal seisawad (18,4 prots.), kuna aga endised esilased—rahwakooli õpetajad teisele kohale on jäänud (14,1 pr.). Iseäranis palju ametnikke Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeteks on annud krediit- ja omawalitsuse asutused (wiimased iseäranis palju Tallinnast). Just ametnikkude arwu tõusmise wastu on talunikku hulk E. K. S. liikmete keskel koguni wäikene. Eesti Kirjameeste Seltsis oli neid 1882 a. olnud 227 inimest, mis tegi üleüldisest arwust 19,9 protsenti. Eesti Kirjanduse Seltsis aga 1908 a. 32 meest (3,5 prots.) ja 1916 a., 54 (3,4 prots.). Protsent on algusest kuni wiimase aastani ühtewiisi wäikene olnud. Kohapidajate arwu liikumine E. Kirjameeste ja E. Kirjanduse Seltsi liikmete keskel, missuguse seigusega küll ei kajasta see eneses meie kultuuri üleüldist liikumist, näidates meie waimuelu keskkoha nihkumist külast linna! Sedasama kõneleb teisest küljest ka ametnikkude arwu liikumine, samal ajal peegeldades eneses meie majandusliku ja ühiskondliku elu arenemist.

Nii nagu olid wõrreldatawad oma tegevuse tingimiste sarnasuse tõttu Eesti Kirjameeste ja Eesti Kirjanduse seltsid, on seda ka Eesti hariduse seltsid ja Eesti Aleksandri kooli komiteed, mille liikmete arwu elukutsete järele samas suhtes toome.

Eesti Aleksandri kooli komiteede eestseisuse liikmed elukutsete järele 1870—1878 a.

Rahwakooliõpetajaid	63	24,1	
Ülemkooliõpetajaid	2	0,8	
Kirjanikke ja ajakirjanikke	3	1,2	
Õigusteadlasi	—	—	
Arste	2	0,8	
Agronome	—	—	
Pappe	5	1,9	
Gr.-õigeusu pappe	—	—	
Õpetlasi kõrgem. õpeas.	1	0,4	
Inseneere	—	—	
Apteekrid	1	0,4	
Üliõpilasi	—	—	
Wallakirjutajaid	16	6,1	
Kõstrid	6	2,3	

Ametnikke	1	0,4
Käsitöölisi	3	1,2
Mõisawalitsejaid ja metsaüle- maid	6	2,3
Mõisapidajaid	10	3,8
Talunikke	57	21,8
Majaomanikke	—	—
Kaupmehi	17	6,5
Tööstus- ja äriettevõtjaid	1	0,4
Mõldrid	6	2,3
Kõrtsmikke	2	0,8
Elukutse ülesandmata	59	22,6

Liikmeid üleüldse teatatud 261

Eesti Hariduse Seltside eestseisuste liikmed elukutsete järele 1909/10 a.

		%
Rahwakooliõpetajaid	104	20,9
Ülemkooliõpetajaid	4	0,8
Kirjanikke ja ajakirjan.	11	2,2
Õigusteadlasi	4	0,8
Arste ja loomaarste	13	2,6
Agronoomid	—	—
Pappe	9	1,8
Gr.-õigeusu pappe	2	0,4
Inseneere	1	0,2
Apteekrid	3	0,6
Üliõpilasi	—	—
Wallakirjutajaid	36	7,3
Kõstrid	11	2,2
Ametnikke	24	4,8
Käsitöölisi	23	4,6
Mõisawalitsejaid ja metsaülemaid	6	1,2
Mõisapidajaid	6	1,2
Talunikke	88	17,7
Majaomanikke	9	1,8
Kaupmehi	24	4,8

Tööstus- ja äriette- võtjaid	10	2,0
Mõldrid	3	0,6
Kõrtsmikke	1	0,2
Aednikke	1	0,2
Meremehi	3	0,6
Äri- ja tööstusettev. juhat.	3	0,6
Ilma kindla elukutseta	14	2,8
Elukutse ülesandmata	84	16,9

Liikmeid üleüldse ülesantud 497 —

Eesti Aleksandri kooli komitee ja E. Hariduse seltside tegelasi nende elukutselise koosseisu poolest vaadeldes, — mis isearanis huwitaw meie külas töötawate hariduse tegelaste koosseisu liikumise kohta, — näeme siin mõlemal pool pea ühtlast ja selget pilti: kes enne oli, see on ka praegu. Esimesel kohal sammus ja sammub rahwakooliõpetaja, keda Aleksandri kooli komiteede tegelaste keskel 24,1 prots., hariduse seltside eestseisuste liikmete hulgas 20,9 prots., temale järgneb wäga arusaadawail põhjusil kohapidaja (enne: 21,8 prots., nüüd 17,7 prots.). Muidu on pilt pea ühesugune, ainult kõiksugu „kõrwalisist ja wallalisist kutseist“ on tegelasi juure tulnud, mille tagajärjel nii talunikku kui ka rahwakooliõpetajate arw hariduseseltside tegelaste hulgas protsendiliselt pisut on langenud.

Kõigist neist arwudest läbi rännates näeme, missugust osa meie kultuuratöös on etendanud ja etendab praegu meie rahwakooliõpetaja. Peetagu seda meeles, kui tuleb otsustamisele õpetaja palga küsimus, ehk nagu see wiimasel ajal ülitihhti juhtunud, õpetaja palga kärpimise küsimus.

Keskkooli reform.*)

Lepeschinski kõnest Ülewenemaalisel internatsjonalistide-õpetajate kongressil. (Järg).

Uues koolis, ainsas töö koolis, peawad mõistusline ja kehalik töö saama waadeldud kui kaks silmapilku ühes ja sellesamas inimese loomas tegewuses, kokkukõlas monistilise waatega inimese psücho-füsioloogilise loomuse peale, mille tõttu inimese keha ja waim sünnitawad kaks külge ühes ja sellesamas bioloogiliste protsesside kogus, mis isiku elu ära mää-

rawad. Keset loowat tööd õpib laps mõtlema. Peenral, tislari pingil töötades, mõnda keerulist töö tegewuste kogu täites, mis ühenduses seisawad miski temale antud raske ülesandega (näituseks, kohalikkude toitluse saaduste uurimine nende wõltsimise asjus, maapinna analüüs, kooli majapidamise sisseseadmine n. n. e.) saab ta selsamal ajal mõtlema, tähele panema, koguma waimlist oskust, ja tema elaw, noor, terve waim ei saa selle wõimsa loowa jõu tungil wäsima leides ikka uusi ja

*) Waata nr. 6, lk. 114—116.

uusi aineid endale tähele panemiseks ja hoolsaks tööks.

Edasi peab see kooli töö olema otstarbekohane, mis juures tema sihid kindlasti on seotud kahe ülemal nimetatud kooli kasvatuse ülesandega, mis küll üheks ülesandeks kokku sulawad — kõigekülgeks, täielikuks õpilase isiku arenemiseks seltskondliselt korraldatud loowa töö olukorras koolis.

Selles mõttes on iseäranis tähtis, et kehaliku loowa tööle koolis, mis sunduslik ühtewiisi nii kui õpilaste, nii ka õpetajatele, oleks järeltuleks kasulikkude tarwitustele wäärtuste loomine (mitmel korral kooli enda kasuks) ehk kasuliku töö tegemine, mis ainult lõpusihil mingid ainelisi lähedusi loob (nagu puhtuse ning terwishoidlike olude eest hoolitsemine koolis). Töö kooli mõtte põhjendamise seisukohast oleks suureks eksituseks kehaliku tööle ainult kaswatuslist tähtsust anda, temas kõigest nähes uut metodoloogilist hallikat, mis aina täiendab üleüldisharidusliste meetodode summat ning unustades, et loow töö koolis-kommuunas omandab peale metodoloogilise ka oma iseseiwa tähtsuse. Ei ole waja unustada, et töö on lahutamata, oluliselt ühendud seltskondlise ja isegi mittseltskondlise (näituseks Robinsoni ilmast äralahunatud elutingimistesse seatud) elu tegur, ning sellepärast ei wõi teda mitte waadelda kui mõne kooli süsteemi tühjapaljast lisa, mis ainult teenija, abi osa saab mängima.

Aga loowa töö tähtsusest rääkides, peame meie kaugele eemale jätma mõtte üleüldishariduslist kooli muuta kutselise õppuse klassideks.

Olewiku loowa tegewuse tehnika nõuab isiku poolt kõigekülge arenemist ja poliitnilist ettewalmistust mitmesuguste masina töö tegewuse wastu. Sellepärast peab üleüldisharidusline kool, 8—17 aasta eluiga endasse mahutades, politehnikumi kooli laadi kandma, mis rõnkem muret peab selle eest, et õpilased omandaks mitmesugused töö oskused ning tutwuse tähtsamate olewiku tehnika silmapilkudega, kui selle eest, et neile õpilastele jagada eriteadmisi ja eriõppust selles ehk teises kitsas loowa tegewuse wallas; ülepea, spetsialiseerimine ja kutseelu wõiwad ja peawad leidma maad väljaspool üleüldishariduslist kooli, kutselise, kõrgema kooli ehk väljaspool kooli omandatud hariduse ülesandeks saades. Sellest samast seisukohast peab saama waadeldud küsimus militarismuse mõtte kandmisest kooli. Olgu

küll wastuwaidlemata tõde, et sotsialist peab mõistma sõjariistus kaitsta oma sotsialistlist isamaad, oma wabadust, oma rahuliku töötamise õiguse, oma kultuuraliste ja poliitiliste wõitude eest seistes n. n. e.

Siiski ei ole waja selleks otstarbeks seada üleüldishariduslisesse kooli puhta sõjaliku õppuse elementisi. Saab küllalt sellest, kui kool oma seinte wahelt välja laseb 17 aastase nooremehe, kes on südi, terve, hästi haritud musklitega, osaw, suudab kiiresti orienteerida raskes seisukorras ja ülepea harinenud on wõitluses loodusega ja mitmesuguste seltskondliste hädaohtudega, mille poolest meie korraldamata elu weel nii rikas on. Niisugusel noorelmehel on kõik andmed, et pärast koolist välja tulemist lühikese aja jooksul omandada eriõppust sõja asjas. Kuid sundida lapsi koolis trummide põrina saatel marssima ning neid erisõjaliste harjutustega, nagu ölekubude torkimisega, waeata — see tooks suure sisemise löhe kooli töö elukorrasse.

Järgmiseks wäga tähtsaks silmapilguks töökooli aate arenemiseks oleks see nähtus, et kool peab kandma loowa kommuuna laadi, nõnda loowat ja tarwitawat kollektiwi sünnitades. Teisiti üteldes, kool peab kandma sotsiaalselt korraldatud töö omadusi.

Ei pea ometi selle juures unustama, et kool ei pea mitte ennast lahutama wälisest ilmast ning ennast kinni panema isesuguseks lukustatud ilmakeseks. Jdeaalne saawud kool ja elu ühiseks mõisteteks, s. o. kõik elu saab kooliks inimesesoole ja selles koolis ei saa olema mingisugusi kunstlisi wahesi, mis lahutawad paksu müüri kaswawat sugu täiskaswanud inimestest. Ka nüüd, mida lähemal seisab elu selles ehk teises kogus kommunistilise seisukorrale, seda selgemalt kujuneb seal orgaaniline ühendus kooli kollektiwi töö ja temast väljapoolse olukorra wahel. Lapsed ja noorrahwas peawad ühes täiskaswanutega osa wõtma seltskondlisest wäärtuste loomisest. Sellepärast peab laste töö seltskondlistel väljadel ehk lähemates saama loomulikuks nähtuseks. See ei tega ometi kooli wabat enesemääramist tema sisemise töökorra asjas, misjuures niisuguse enesemääramise aluseks saawad koguni loomulikult järgmised põhjused:

a) kooli omawalitsuse ja kollektiivse enesemääramise mõtte mõistuselises ja kehalikus töös;

b) laste iseeneste hoolitsemine oma

(nagu isikliste, nii ka kooli kollektiivi) murede eest;

d) mõistuslise töö seltskondliste wormide organisatsioon, nagu mängud, puhkus jne. (teaduslised ringkonnad, ajakirjad, kooliõpilaste klubid, kogutööd n. n. e.)

Kui töö kasvatuse küsimus nii saab seatud ja loow töö niisugust osa mängima, siis on iseenesest selge, et kooliskommuunas laste hariduse asjus tähelepanemise peapunktiks peab olema seltskondline inimene ja seltskondline töö; kõige pealt käesolewal ajaloolisel silmapilgul (ümberkaudses elus), siis töö inimesesoo minewikus ja lõpuks töö probleem arwatawas tulewikus.

Nende tundemärkide reas, mis kooliskommuunat karakteriseeriwad, on pea tähtsus esimesel, s. o. kooli omawalitsuse ja laste kollektiivse enesemääramise mõte mõistuslise ja kehaliku töö protsessis. Selle põhjusemõtte kohalt ei jää enam ruumi endisele kohuste jagamisele: õpetaja õpetagu, käskigu ja nuhelgu, õpilane õpigu, kuulaku ja täitku õpetaja käskusi. Kõik koolis, tema juhatajast hakates ja kõige nooreasema õpilasega lõpetades, on ühe tähtsusega, kui ühe üleüldise kollektiivi elemendid. Kooli elu majapidamist juhatab sellesama kollektiivi poolt walitaw kogu. Kõik tööd saawad tehtud niisamati selle kogulise enesemääramise teel, mis ülesannete ning täitmise abinõudesse puu-

tub. Ja igalpool ilmub kooliõpetaja wane-ma seltsimehena wäikestele töölistele, otsekoheselt osawõttes nende kollektiivsest loowast tööst.

Ei pea ometi mõtlema, et sotsiaalse kaswatuse ülesanne ja kollektiivse loowa töö küsimuse seadmine kooliskommuunas läheb lahku isiku individuaalse arenemisega. Indiwiduumi huwid ja seltskonna huwid wõiwad risti wastu käia ainult siis, kui isik on allapaenutatud ja orjastatud walitsewate klasside tahtmise järele. Sotsialistlikes seltskonnas ja sotsialistlikes koolis ei pea olema niisugust leppimatust.

Sellepärast peab sotsiaalse kaswatuse kõrwal töö kool andma täit woli lapse individuaalsete loowate jõudude arenemiseks. Teda piirates niisuguse tema waimlisi ja kehalisi nõudeid täitwa ümbrusega, mille keskel kõik tema waimu ja keha omadused wõiksid areneda kõige täiemas kokkukõlas, ei pea kool mitte jätma tähelepanemata ka sedasoodu tingimisi, mis wõiwad kaasa aidata isiku individuaalsete omaduste awalduseks, mis selgeks teeks tema iseäralikku anderikkust mõnes asjas.

Niisuguse waba kaswatuse süsteemi huwides on waja kõige pealt õhutada lapse isetegewuse mõtet kõigis kooli elu waldades, tema iseseiswust selles tema wastolus wälise ilma wastu, mis kõige paremini saab karakteriseeritud isikliku elu kogemuse terminiga.

✿ Prof. Ernst Leyst.

Ajalehed teatawad professor Ernst Leysti surma üle.

Wähestele laiemast lugejateringist ütleb prof. Leyst nimi midagi. Niisama wähesed teawad, et nime kandja eestlane oli. Kuid kes kadunu eriteaduswalda (meteoroloogiat) lähemalt tunneb, teab, kui palju jõudu kadunu meteoroloogialiste uurimiste sisse on pannud, kuigi ehk igakord selle jõukulutamise ja agaruse wili autori hoolsusega tasakaalus ei seisnud. Aga see on meteoroloogias harilik nähtus.

Teisest küljest on teada, et kuigi prof. Leyst Eesti asjadest eemale hoidis, siis see mitte selle põlgamisest ei tulnud, waid sellest, et ümbritsew Wene kultuuraelu terve tema jõu ära tarwitas. Niipalju aga on igatahes teada, et E. Leyst, weel cand. hyst. na esimese Eesti seltsi asutamise Peterburis osa wõttis (Saksa Palme seltsi

Eesti osakonna asutamisel), millest jutustab peale muu K. Leetberg Peterburi Eesti Kooliseltsi mälestusraamatus, mis mõni aasta tagasi nimetatud seltsi juubelipäewaks ilmus.

E. Leyst on 1852. a. Tallinnas waeses perekonnas sündinud. 27. aasta wanaduses lõpetab ta Tartu ülikooli matemaatika-füüsika teaduste osakonna ja asub Peterburisse meteoroloogia peajaama ametisse, kus ta kuulsa akadeemiku H. Wildi abilisena wiimase tegewusest Wenemaä ilmajaamade wõrgu loomisel osa wõtab. Pea saab Leyst Pawlowskis asutatud meteoroloogia-magneedilise jaama juhatajaks ja sealt peale kümneaastase tegewuse — Moskwa ülikooli meteoroloogia professoriks. Siin jätkab ta oma tööd, luues Moskwa ülikooli meteoroloogia katsejaamu ja muid sisseseadeid selle noore teaduseharu edendamiseks ja õpetamiseks.

Prof. Leyst on õige suure arwu uurimisetõid Wene ja Saksa keeles avaldanud ja üleüldse väga suurt hoolsust üles näidanud. Tema suurem töö käib Kurski kubermangu magneedi-nähtuste ebaloomulikkuse (anomaalia) kohta*). Ka selle uurimisetöö wili ei olnud proportsionaalne töö peale kulutatud waewale, kuid töö ise jääb teaduse ajaloos jäädawalt seisma. Tartu ülikooli matemaatika osakond tahtis prof. Sresnewski ettepanekul mõne aasta eest prof. Leystile Heimbürgeri autasu anda, kuid ülikooli nõukogus ei saanud ettepanek tarwilikku enamust. Mõni aasta hiljem tuli sama ettepanek fakulteedi poolt, professorid Umow Moskwast ja Klosowski Odessast andsid prof. Leysti tööde üle kiitwad otsused, kuid jällegi ei saadud tarwilikku kwalifitseeritud enamust ülikooli nõukogus.

Tähelepanemise wäärt on ka prof. Leysti tööd kooliküsimustes. Ühe niisuguse uurimise wiljaga tahame lähemas „Eesti Kooli“ numbris lugejaid tutvustada.

Weel oleks nimetada prof. Leysti tegevust seltskonnategelasena. Ükski Wene õpetlaste awalik ettewõte ei läinud Leystist mööda. Kõikide wiimase aja kongresside ja koosolekute juhatuses oli prof. Leyst

*) Selle töö kohta olen ammu aja eest „Tallinna Teatajas“ pikemalt kirjutanud. J. D.

puudumata liige, nagu ta ka Moskwa ülikooli juhatuses alaliselt tegew oli, esiotsa kui fakulteedi sekretar ja hiljem, kui rektori abi. Wiimasele kohale asus ta peale Kasso puhastustöö Moskwa ülikoolis, ja see asjaolu, et Leyst „puhastatud“ ülikoolis juhatusesse astus, heitis nii mõnegi silmis tema isiku peale warju. Kuid kadunu seisis üleüldse poliitikast kaugel, wahetpidamata oma uurimisetöö sisse kistud, ja sellest küljest wõiks ta paljudele eeskujuks olla.

Prof. Leystiga on hauda läinud üks wanematest Eesti teadusemeestest, üks neist wähestest, kes elas puhasteaduslisest uurimisetööst ja waimuelu huwidest. Selles mõttes oli ta tähelepanemisewääriline ilmuwus meie intelligentsi ridades, kus paremal juhtumisel lihtsast populariseerimise tööst üle ei saada. See asjaolu annab põhjust tema peal pikemalt peatada.

Olgu weel tähendatud, et temaga hauda läks meie tüsedam meteoroloog, kuigi just selle teaduse alal Eestist mitu enamwähem nähtawat nime on tõusnud. Nii jääwad weel järele endise Warssawi ülikooli meteoroloogia professor E. Rosenthal, Teaduste Akadeemia füüsika-jaama juhataja ja kadunud akadeemiku würost Golitsõni parem käsi J. Wiilip, Nikolai pea-ilmajaama meteoroloog P. Wannari ja weel mõni teine. J. D.

Hariduskroonika.

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

I. Haridustegelaste saatus.

— Ametisse ei kinnitatud Wiljandi koolides: senist reaalkooli direktorit S a a m o n i, Eesti tütarlaste gümnaasiumi Eesti keele õpetajat E d. S c h ö n b e r g i ja matemaatika õpetajat T h. K o i k i.

— Wiljandi koolides on ametisse kinnitamata jäetud weel, peale eelpool nimetatute, proua M. Koik.

— Ametist tagandati Wiljandi linna algkooli õpetaja G. Kõrtsmik.

— Uuteks õpejõududeks ametist wabastatud kooliõpetajate asemele on Paudesse Karl Puhk ja H. Koppelman määratud. Kes teised saawad olema, on praegu teadmata.

— „Maaliidu“ teatel on Karksi Nuia papile Allikule, köster Priimäele ja kohaliku

kooliõpetajale Jakobsonile kohaliku komandandi poolt ettepanek tehtud Wenemaale sõita. wastasel korral lubatakse wäewõimuga sinna saata.

— Mäo walla Palu kooli õpetaja T a m m on ametist lahti lastud.

II. Hariduse olud Eestis.

Eesti Tehnika-seltsi tehnika-erikursused Tallinnas.

Ühes tööstuse ja ettewõtlikkuse edenemisega Eestis on nõudmine haritud tehniliste tööjõudude järele alaliselt kaswanud. Et Eestis seni õpeasutust ei olnud, mis kaswandikkudele praktilised ja teoreetilised teadmised iseseiswaks töötamiseks tööstusja ehitusaladel oleks annud, siis täitsid sellekohast nõudmist peaasjalikult kohalikkudele oludele wõõrad, wäljast sisseranna-

nud tehnikud, ehk need vähesed isikud, kellel korda oli läinud väljaspool kodumaad tehnilist haridust omandada. Kellel võimalust polnud võõrsile rännata, nendele sulgus arenemistee ehk sundis kalduwustewastast elukutset walima tehnikakooli puudus kodumaal.

Ennerewolutsiooni-aegse Tallinna linnamawalitsuse püüded Tallinnas kesktehnikumi awada, ei leidnud teostamist. Rewolutsiooni lahtipuhkemisel ei jõudnud uus linnawalitsus uute tähtsate poliitiliste ja majandusliste päewaküsimuste juurest tehnikakooli küsimuseni.

Elunõuetele wastutulles asutas Eesti tehnikaselts minewal sügisel erikomisjoni tehnikumi projekti ja õpekawade väljatöötamiseks. 15. mail s. a. kiitis E. T. s. peakoosolek ühelhäälel tehnikumi projekti heaks ja tegi otsuseks seltsi hoolet ja kulul sügisel Tallinnas Eesti õpekeelega tehnikumi 6 osakonnaga awada. Tehnikumi elussewiimiseks lubasid lahkelt oma kaasabi ja ainelist toetust mitmed suuremad Tallinna seltsid ja ühisused. Sellekohase palwe peale on Saksa okkupatsiooni wõimude poolt seltsile lubatud Tallinnas tehnilisi erikursusi awada.

Kursuste ülesandeks on õpilasi warustada elukutsekohaselt praktiliste ja teoreetiliste teadmistega. Õpetus kursustel sünnib süstemaatiliselt tehnikumi programmi järele. Üleüldishariduslisi õpeaineid: matemaatikat, füüsikat ja loodusteadust õpetatakse kursustel keskooli programmidel ulatuses, kuna tehniliste eriõpeainete õpekawad väljamaa tehnikumite õpekawade eeskujul kokku on seatud. Nii oleks kursuste õpilastel wõimalus waliku järele ka teistesse õpeasutustesse üle minna. Kursuste lõpetajad oleksid tööstuses ja ehitusalal iseseiswate tööjuhatajatena, konstruktoritena ja meistritena otsitawad tööjõud. Kursused jagunewad 6 osakonda: masinaehituse, elektrotehnika, laewaehituse, hüdrotehnika, ehituse- ja arhitektuuri-osakonnad. Õpetus kursustel sünnib õpeasjade järele. Waremalt läbiõpitud õpeasjade kordamisest wabastatakse õpilased, mis neid lubab õpeaega lühendades uute õpeasjade juurde üle minna. Teoreetilise õpetuse kõrwal tehakse joonistuse- ja projekteerimistööd kodus ehk kursuste joonistussaalides. Praktilised teadmised omandawad õpilased suwekuudel ehitustöödel, tööstus-ettewõtetes ja kursuste poolt toimepandawatel õpereisudel. Kursustele sisseastumiseks on nõuetaw eelharidus kõrgema algkooli (linnakooli) ehk keskooli 4. klassi õpekawade ulatuses.

Kursuste juhatajaks on E. T. s. poolt walitud hr. insener K. Ipsberg. Õpetuseandjateks on kutsutud väljapaistwamad insenerid, arhitektid ja kooliõpetajad.

Kursuste kestwus on 3 aastat. Ette lugemised ja harjutused kestawad 5—6 tundi päewas, homm. k. 8—5 p. l.

Kursused asuwad S. Pärnu m. Lutheri wabrikui hoonetes. Ette lugemiste algus on teisipäewal, 17. sept.

Kui tarwilik arw õpilasi leidub, siis awab selts ka tehnilised õhtukursused, et wõimaldada edasiõppimist neile, kelle päewane aeg seotud tööga.

E. T. s. eestseisus.

Tallinna Eesti Kooliõpetajate Selts wõis peale 3/4-aastase sunnitud seisaku 13. oktoobril jälle koosoleku ära pidada. Seltsi tulewase töökawa äramärkimist arutades pani esimees J. Annusson ette, seda kahte punkti kokku wõtta: 1) Eesti koolikultuura edendamisesse ja 2) enda liikmete waimliste huwide eest hoolitsemisesse.

Praeguse koolide seisukorra üle Eestis annab koosolek õige rõhuwa pildi.

Eesti keskkool pidi oma tööd algama seltsi poolt väljatöötatud eeskawa järele, selleks kadus aga wõimalus. Kõrgein kool jäi õhulossina silmade ette, kooli ja tegeliku elu wahel puudub orgaaniline ühendus. Puudub see koolijärk, kuhu edasi-püüdja inimene pärast kooli lõpetamist wõiks astuda kogutud teadmisi ajakohaselt uuendama: puuduwad edasiharimisekoolid. Tõsist läbikaalumist nõuab kooliõpetaja ettewalmistamise ja edasiharimise wõimalus. Alg- ja keskkooli eestikeelses kirjanduses walitseb pöud, puuduwad kõige tarwilikumad õperaamatud, puudub lastekirjandus. Tuleks hoolitseda kaswatusteaduslise ajakirja eest, soetada õpeabinõusid, mis Eesti koolile omapärasel. Eesti õigekirjutus on lonkamas. Tarwis oleks kursusi Eesti keele ja kirjawiisi tundmaõppimiseks.

Tähtsamaks ettewõtteks seltsile jääks kooliõpetajate-kodu asutamine, kus sagedam kooskäimine waimlisi huwisid kinnitaks ja ühistunnet kaswataks.

Seltsi elu korraldamiseks waliti järgmised komisjonid:

1) Koolikorralduse-komisjon, 2) õpeabinõude ja kirjanduse komisjon, 3) õpetajate edasiharimise komisjon ja 4) liikmete kutsehuwide kaitsmise komisjon.

Tulewa aasta väljaminekud märgiti 2208 rubla suuruses kindlaks.

Seltsi liige Nipmann teatas, et mõnel pool õpetajad olla sunnitud mingisuguseid kohustuslepinguid alla kirjutama, mis teenistusolusid soowimata mõttes reguleerida katsuwad. Mitmed õpetajad ollagi niisugused lepingud allakirjutanud, suurem hulk seda aga tegemata jätnud. Koosolek annab küsimuse sellekohase komisjoni läbiwaatamiseks ja järgmise koosolekule ettepanemiseks.

Juhatuse liikmeteks walitakse:

Anusson, Westholm, W. Päts, E. Martin, neuu Stahlmann, Brüller, Raam, Kann (II „Eesti Kooli“ toimetuse) ja Ollik.

Järgmine koosolek, kus walimised koidikesse töökommisjonidesse ette wõetakse, määrati 20. oktoobri peale.

— Tartu Eesti Nooresoo Liit on kinnitatud ja wõib oma tegewust alata.

— Kursused tarwitajate ja majandus-ühisuste tegelastele. Oktoobrikuul s. a. kawatseb Ühistegewuse Edendamise Selts uusi kahenädalaseid raamatupidamise ja asjaajamise kursuseid tarwitajate- ja majandus-ühisuste tegelastele toime panna. Kursuste kawa on mõeldud järgmisena:

1. Raamatupidamise algõpetus. Õpetuseandja T. Ü. E. Seltsi rewident P. Ööpik.

2. Tarwitajate- ja majandus-ühisuste raamatupidamine. T. Ü. E. Liidu asjaajaja A. Teetsow.

3. Tarwitajate- ja majandus-ühisuste ostu- ja müügi korraldus. E. T. Ü. Liidu asjaajaja H. Namsing.

4. Tarwitajate- ja majandus-ühisuste tegewusesse puutuwad seadused ja määrused. T. Ü. E. Seltsi sekretär R. Paabo.

5. Tegelikud harjutused ühisuste raamatupidamises.

Osawõtjatele ühisuste poolt, kes Ü. E. Seltsi wõi E. T. Ü. Liidu liikmed, on kursused maksuta, teistel kursustel tuleb õpetuse eest Seltsi heaks 20 marka maksta.

Kursuste alguks on 14. oktoober s. a. määratud. Kursusi peetakse ainult sellel korral, kui vähemalt 15. osawõtjat ilmub. Pärast 1. oktoobrit mis ajaks osawõtjate arw peab selguma, teatatakse kõigile huwitatud isikutele ja asutustele, kas kursused toime pannakse wõi mitte, et osawõtjatel eitawal korral asjata sõitu Tallinna ei tuleks ette wõtta.

— Eestimaa Rahwanariduse seltsi õhtukurused, mis töötasid mõõdalainud õpeaastal Harju uul. nr. 48, algawad nüüd oma tööd Laial uul. nr. 25, XVIII linnaalgkooli ruumides, endised

Töchterschule ruumid. Kursused on õotanud suure osawõtjate hulgaga juba 12 aastat. Kursused algawad tööd nelja jaoga: I, II, III ja IV jagu. Peale üleüldisharidusliste ainete on neljanda kursuse õpekawas 3 nädala tundi raamatupidamist, algebra jne.

Et linnawalitsus otsustanud on kursusi aineliselt tuntawalt toetada, siis on õpemaaks kõigest 10 marka pooles aastas määratud.

— Tallinna Kaarli koguduse keskkooli juhatajaks on kuraatoriumi poolt ajutiselt pr. Tellmann kutsutud. Alalise juhataja walimine lükati edasi, olgugi et konwent nõudis, et kooli parema korralduse otstarbel alaline direktor kohe ära walitaks. Märgukirjas oli direktori kohale hra Raam tähendatud.

— Rakwerest. Jakobi Põllumeeste Selts kawatseb linna kõrwal olewa Rodewälja mõisa ära osta — põllutöökooli jaoks. Et aga 82 dessatinielse mõisa eest 150.000 rubla nõutake, on osa liikmeid ostmise wastu.

— Asutatawate põllutöökoolide juhatajad. Tallinna kesk-põllutöökooli juhatajaks on A. Nõmmik Jamburgist kutsutud.

Wõru põllumeestel on kindel nõu sel sügisel Eesti põllutöö-talwekooli awada. Kooli juhatajaks on Wõru maakonna-agronom A. Kohwer kutsutud, teiseks kooli-õpetajaks on Oselein.

Wahi põllutöökooli juhatajaks waliti agr. A. Kerem.

Pärnu põllutöötalwekursust juhatab maakonna-agronom A. Jürmann.

— Pärnu Eesti kõrgemad koolid said alles nowembris töötamise luba, nüüd muutunud politilise seisukorra tagajärjel ilma mingi kitsendawa tingimiseta.

— Maaliit kirjutab pealkirja all: Mis laste koolitamine maksma läheb, järgmist:

Üks siinses seltskonnas lugupeetud koolipreili ja tunniandja, kes enda juure 4 kostilast on wõtnud, nõuab nende käest järgmiselt tasu: 1) 9 puuda rukijahu, 2) 1 puud nisupüüli, 3) 1 puud tangu, 4) 3 tündrit kartulid (umbes 20 p.), 5) 15 naela liha kuus, 6) 5 naela wõid kuus, 7) 20 naela herneid, 8) 12 muna kuus, 9) 30 pead kapsast, 10) 1 sülla arssina kase puid ehk 1½ sülda teisi puid, 11) 1 n. kartuli tärklis, 12) 20 naela nisu kohwi jaoks, 13) 2 toopi sibulaid, 14) 6 naela seepi

köögi jaoks, 15) 10 rubla kuus korteri raha. „Siinjuures peab tähendama, et kõik 4 last ühes toas elavad. Kui nüüd kõik see toidukraam praeguse hinna järele keskmiselt wõttes raha peale arwata, siis teeb see ilusa summakese wälja ja nimelt 3000 rbl. ümber aastas. Arwatawasti on ka teistes linnades kostilaste asi peaaegu niisamasugune. Pealegi tekib siin küsimus, kust peab maamees kõik selle toidukraami wõtma, kui talle enesele normi järele hinge kohta palju vähem antakse“.

— „Estonia“ muusikakooli asutamise küsimus tulewat lähemal „Estonia“ seltsi peakoosolekul harutusele. Koosolek peetakse ära arwatawasti lähema paari nädalajooksul.

— Käsmu merekooli juhataja E. Larens teatab kirjaga 25. oktoobrist „Tallinna Päewalehte“, et kool endiselt kaugesõidu merekoolina edasi töötab.

— Rakwere-Jakobi põllumeeste selts on otsustanud Rodewälja mõisa 166.300 rbl. eest ära osta, et seal Eestimaa wabastamise 100 aasta juubeli puhul põllutöö kooli awada. Seltsi liikmed wõtawad wõlast igaüks 300 rubla enese peale. Wiimase ettepaneku wastu olid iseäranis peremeestest seltsiliikmed, kuid siiski wõeti sellekohane ettepanek koosolekul 27. oktoobril wastu ja on mõisa ostmine ning kooli asutamine sellega otsustatud.

III. Tartu ülikool.

Berlinis on 23-al sept. koosolekut peetud, kus Tartu ülikoolile abiandmise küsimust on harutatud. Otsustadi Saksa kõrgemate õpeasutuste nimel kõigi teaduse sõprade poole pöörata, et neid teowõimsale ja hoolsale tööle kutsuda. Saksa Balti seltsi osawõtmisel waliti töökomisjon Berliini ülikooli rektori Dr. Pencki juhatusel.

— 8. oktoobril oli ülikooli aulas Dresdeni ajakirjaniku Alfred Conradi kõne aine üle „Wanast üliõpilaste ajast“, milles udupiltide saatel Tartu ülikooli elust 100 aastat tagasi jutustati.

— Tartu ülikooli kohta kirjutatakse Saksa wõimude poolt:

„Tartus 11. septembril sel aastal uuesti awatud ülikool on oma lühikese tegewuse aja jooksul, s. o. käesolewa ajani, rõõmus-tawalt edenenu. Juba awamisest peale ilmsikstulew elaw üliõpilaste tung uude haridus-asutusesse on selgeks tunnistuseks, kui hädaliseks tarwiduseks Baltimaadele ülikooli uuele alusele seadmine oli. Kuni siiaajani on 915 üliõpilast endid ülikooli

sisse kirjutanud, missugune arw kõige vähem 950-ni tõusma saab, sest paljud on kirjateel sisseastumise-tingimiste üle teateid nõudnud ja suusõnalisi lubadusi selleks andnud. Selle juurde tuleb weel umbes 200 pealtkuulajat, kellele luba antud ettelugemistel wiibida. Nõnda wõib Tartu ülikooli üliõpilaste arwu nimetada, mis isegi enamast jaost Saksa riigi ülikoolide omast suurem. Et ülikooli raamatukogu aset, mis omal ajal Wenemaale wiidi, kudagi täita, warustatakse kõik kohalikud kliinikud, instituudid ja seminarid mõttetaaduslisteks otstarbeteks käsibiblioteekidega. Elaw osawõtmine ettelugemistest ja harjutustest üliõpilaste poolt on selgeks ja rõõmustawaks tõenduseks Balti nooresoo teadusejanust ja tööarmastusest, mis tulewikus rikkalikku wilja tootab kanda.“

— Tartu ülikooli ja Riia politehnikumi ülespidamiseks on kodumaa linnawalitsused abirahasid määranud, peale muu hiljuti ka Narwa linnawalitsus 7000 rubla Tartu ülikoolile ju 3000 rubla Riia politehnikumile.

— Eesti lehed teatawad: Tema exzellenz herra ülemkäsuandja on nimetanud:

prorektoriks prof. Dr. Krahw z u Dohna, usuteaduskonna prodekaaniks prof. Seesemann, õigusteaduskonna prodekaaniks prof. Litteni, arstiteaduskonna prodekaaniks prof. Dr. Gröberri, ajalooteaduskonna prodekaaniks prof. Dr. Deubneri ja füüsika-matemaatika teaduskonna prodekaaniks prof. Dr. von Kenneli.

IV. Baltimaa ülikoolid.

Tartu loomaarsti instituudi awamise üle teatab kohalik ülemus:

Nagu kuuleme, on luba kõrgema loomaarstidekooli awamiseks Tartusse jõudnud. Sel puhul palus sõjawäewalitsus kõige pealt Berlinis wiibiwat põllumajanduse ministrit kohe salanõunik prof. Dr. K. Schmalz Berlinist Tartusse saata, et wiimane seal nimetatud kõrgema kooli awamise asjas hakkaks töötama. Salanõunik Schmalz ei ole meile wõõras. Tartu instituudi kauaaegse auliikmena on ta alati iseäralikku huwitust selle asutuse wastu awaldanud. Instituudi dotsendid, nimelt need, kes Baltimaalt pärit, leidsid õpereside ajal Saksamaale salanõuniku juures ikka lahket wastutulekut. 1898. aastal wiibis professor Schmalz ülikooli 50-aastase juubelpäewa puhul Tartus, kus ta Berliini ülikooli saadikuna wiimase poolt terwituse

awaldas. Salanõunik Schmalz on rõõmuga wastuwõetud wõõras! Siinsed teaduse-ringkonnad näewad temas, kellele Balti olud tuntud on, isikut, kes ülewalmimeta-tud kõrgema kooli awamise asja Baltimaa kasuks õieti wõib juhatada.

— Tehnika ülikool Riias on nüüd oma tegewuse uuesti awamiseks ülemalt poolt luba saanud. Ettelugemised algasid 1. oktoobril. Ülikool kannab nime „Balti tehnika ülikool“. Kodumaa lehed teatawad, et osa Saksa sugu professori direktor akadeemik Waldeniga eesotsas, Riiga tagasi on jõudnud, et endist politehnikumi uuesti elule kutsuda. Teine osa professori jäi, nagu eelpool pikemalt selletatud, Iwanowo-Wosnessenski ja Nishni Nowgorodi maha.

Olgu siiski tähendatud, et wenesõbralise Waldeni tagasisõidu juures kahelda tuleb, kui silmis pidada seda mudaloo-pimist, mida üleilma kuulsa keemiateadlase kallal toimetawad praegused wõimumehed Baltimaal, kes akadeemik Waldenile andeks anda ei jõua pattu, et ta suure teaduse-mehena ja weel kõrgema kultuurainime-sena Balti sumbunud õhkkonnast üle tõusta julges. Sellest ehk teisel pikemalt.

V. Kooliõpetajate ettewalmista-mine Eestimaal.

„Eesti kooliõpetajate Keskliit“ tegi su-wel otsuseks Tartus eestikeelset oma semi-nari awada. Selle õpeasutuse tarwidus ja erakorraline tähtsus praegustes oludes oli kõigile selge, sellepärast on arusaadaw see wastutulek, mis mõte igalt poolt lei-dis. Kohalikud seltsid lubasid ainelist toetust, nii et see külg seminari awamise plaani elussewiimisel kõige vähem muret sünnitas. Uue seminari põhjuskirja töötas Keskliidu sellekohane komisjon välja, märkis õpetajate kandidaadidki üles ja andis palwe kooliülemusele sisse. Kuid algu-sest peale waatasid nii mõnedki tegelased seminari tulewiku peale kartusega. Kooli-politiitika kurs Eestimaal wõttis wahepeal nii selgelt äramärgitud sihi, et ei olnud enam waja prohwet olla, et otsusele jõuda küsimuses, missugune saatus seminari awamise palwekirja ootab.

Nüüd on kooliaasta Eestimaal ammu juba alanud, terwed kümned Eesti kesk-koole on vähema wõi suurema waewaga töötamise luba saanud, — mõned on sel-lest ka ilma jäänud, — kuid seminari awamisest wõi lubasaamisest ei ole enam

kihku ega kahku kuulda. Selle asemel peeti õpetajate ettewalmistamiseks suure lärmiga Saksa keele kursusi ja, nähtawasti, loetakse esiotsa nende läbitegemist küllalt põhjalikuks ettewalmistuseks õpetaja kut-sele. Mitmele korrale wilksatasid kodu-maa lehtedes teated, et siin ja seal maa-konnas weel algkoolides õpetajate kohte waba olla, millele peale kõige kohasema-teks kandidaatideks peetawat Eesti keele mõistjaid Balti sakslasi ja Saksa keele oskajaid eestlasi. Nii siis ei ole muu eriettewalmistus Eesti-maa algkooli õpetajate jaoks enam suurema tähtsusega.

Need read olid „Eesti Kooli“ järjekor-ralise numbri hariduskroonika jaoks kirja pandud, kui toimetuse lauale toodi uuem kodumaa leht juhtkirjaga „Rahwakooliõpe-tajate seminari awamine Tartus“. Esime-sel silmapilgul wilksatas, muidugi, mõte peast läbi, et kawatsetud seminari awami-seks wiimaks ometi luba kätte on saadud. Kuid nüüd kirjutawad ju kodumaa „Eesti“ lehed isesuguses keeles. Lehes ilmub juht-kiri wõi sõnum nagu toimetuse poolt, kuid lugedes leiad, et artikkel kõikwõiwalt üle-muselt tuleb. Ainult julgemand lehed sõan-dawad niisugustele kirjutustele juure lisada, et seda awaldama sunnitakse.

Kõnes olew artikkel seminari asjus oli ka, nagu sisust selgus, walitsuse ametlik teadaanne selle üle, kuidas tulewikus õpe-tajaid ette walmistada plaanitsetakse. Et see mitte huwitusega ei ole, awaldame teadaande täielikult:

„Tublide kooliõpetajate ettewalmistami-seks rahwakoolide tarwis Liiwi- ja Eesti-maal peab juba uuel kooliaastal, arwata-wasti juba oktoobrikuul, Tartus rahwa-kooliõpetajate seminar uuesti awatama. Ka kooliõpetajate harimine peab muidugi uuele alusele seatama. Saksa, iseäranis Preisi kooliõpetajate ettewalmistamine tu-leb siin juhtnõõriks wõtta. Tulewase kooliõpetaja harimine algab Preisimaal nõndanimetatud ettewalmistuse-asutuses, mille nimi juba ütleb, et ta seminari sisse-astumiseks ettewalmistab. Tema ülesanne on rahwakoolis omandatud teadmiste põh-jal kaswandikka üleüldises hariduses edasi wiia. Seda saadakse ettewalmistuse-asu-tuses kolme aastaga kätte, Poisikene, kes Preisimaal kaheksa aastat kestwa rahwa-kooli kursuse lõpetab ja neljateist-kümne aastaselt ettewalmistuse-asutusse astub, on normal-oludes seitsmeteistkümne aasta wanaduses seminari astumiseks küps. Siin teeb ta jällegi kolmeaastase kursuse

läbi, mille eesmärgiks on kaswandikkude täiendamine üleüldises hariduses ja nende rahwakooli juhatuseks tarwisminewate teadmiste kätteandmine. Kursuste lõpetamisel wõetakse õpilased katsumisele, mille põhjal nendele wõimalus antakse koolitööd juhatada. Täielise kooliõpetaja õiguse saab seminari lõpetaja alles siis, kui ta wähe-malt kaks aastat praktika peal on olnud ja teise kooliõpetaja-eksami läbi teinud. See katsumine on praktilikus õpetamises ja teaduses. Nii jõuab noor kooliõpetaja hariilikult kaheksaastase õppimise järele 22 aastaselt kindlale kohale rahwakooli peale, kus juures ta aga juba kaks aastat praktika peal olemise ajal kohast palka on saanud.

Sama haridust peawad tulewikus ka Liiwi- ja Eestimaal rahwakooliõpetajad omandama. Kes hea rahwakooli tähtsus-est aru saab, see wõib uue rahwakooli-õpetaja kasvatamise üle Liiwi- ja Eesti-maal ainult rõõmustada. Nende haridus ei tohi milgil tingimisel Saksamaa kooli-õpetajate haridusest wähem olla. Sellest siis tuleb tarwidus Balti kooliõpetajate hariduseasutust oma ülesehituses ja hariduse pakkumises Saksamaa eeskujule järele sisse seada. On siiski tarwis mõnesuguseid kõrwalekaldumisi Saksa õpekawast, mis Balti rahwakoolide iseäralisest iseloomust wälja kaswawad. Nii saab siin Eesti ja Läti keelte õpetus, Baltimaa tundmaõppi-mine, Balti rahwaste tundmaõppimine ja Baltimaa ajalugu tähtsat osa mängima. Metoodilise õpetuse juures tulewad prak-tilised harjutused Saksa, Läti kui ka Eesti keeles. Selles sihis töötatakse Tartu kooli-õpetajate asutuse õpekawa wälja. Esi-algu awatakse järgmised klassid:

1) Kõige alam ettewalmistuse-asutuse klass. Sellesse astumiseks annab õiguse elementaarkooli, kihelkonnakooli, endise Saksa seltside kooli, gümnaasiumi ja se-niste reaalkoolide neljanda klassi lõpetamine. Kui see eelharidus tõendaw ei ole, siis wõib wastuwõtmine iseäralise eksami põhjal sündida.

2) Kõige alam kooliõpetajate seminari klass. Seniaegsete keskkoolide kuuenda klassi lõpetajad wõetakse ilma mingisuguse katsumiseta wastu.

3) Edasiharimise-klass (praktika aasta) nende isikutele, kes koolitegewuses on ol-nud ja ennast edasi harida tahawad.

Praegusel ülemineku ajal tulëb selle edasiharimise klassi lõpetamine Preisimaa teise katsumisega üheõigusliseks tunnistada. Tartu rahwakooliõpetajate asutusega tahe-

takse rahwuswahelsust ühendada. Üles-pidamiseraha oleks 800 marka aastas. Õpetuse eest iseäralist maksu ei nõuta. Et asutust awada, on tarwilik, et wõima-likult palju ülesandmisi tuleks. Hariduse-andmine Eesti kui ka Läti rahwakoolide tarwis on samal kujul õigustatud. Üles-andmised ja järelepärimised tulewad esial-gul saata: Linnakooliinspektor Tartus, ülemlieitnant Merbitz, hirurgia klii-nikus."

Sellega on, arwatawasti, ka kawatse-tawa eraseminari saatus ära otsustatud. Kui hiljuti weel Tallinna Eesti Rahwaüli-kool kinni pandi ettekäändel, et „jõudude killustamist“ waja on ärahoida, siis wõi-dakse seda seminari asjus seda suurema õigusega teha. Seda enam, et algkooli saatus ilma mingi kõhklemiseta Eestimaal ära on otsustatud. See peab olema pu-hastamise töökoda ja sinna ei tohita lasta üle läwe inimest, kelle meelsuse kallal tarwilik dresseerimine ei ole ära toimetat-ud. Laste kasvatamist usaldada inimeste kätte, kes eestkätt ise Eesti kooli läbi on käinud, seda wõisid teha küll Wene rah-wuslased, kuid seda ei tee milgi tingimisel need herrad, kes nüüd Baltimaa saatuse juhtimises ajutiselt a ja o osa mängiwad. Sellepärast ei ole midagi loomulikumat oodata, kui kawatsetud seminari awamise plaani mahamatmist, kas otsekohe-se ära-ütlemise teel ülemuse poolt, wõi jälle las-takse palwekiri niikaua kalewi all wede-leda, kuni asutajatel ootamisest tahtmine tase saab.

Olgu lõpuks tähendatud, et kawatsetud seminari ülesmärgitud õpetajatest kõige silmapaistwam mees juba surma läbi lah-kunud on.

VI. Kooliolud Eestimaal.

— Tartu Eesti tütarlaste güm-naasium pühitses 13. oktoobril oma kümneaastast tegewuspäewa. Niisama pühitses samasugust juubelpäewa kooli juhataja Peeter Põld.

— Tallinna Eesti põllutöö keskkool algab oma tegewust 14. ok-toobril.

VII. Õpetajate palgaolud Eestis.

— Õpetajate leskede ja waestelaste kassa on Saaremaal asutatud, millel „Maaliidu“ teatel 2701 marka 90 penni kapitali on. Põhja kassale on pannud kursuslaste pidu,

VIII. Haridustöö Wenemaal.

— Rahwaülikool oktoobrirewolutsiooni mälestuseks. Rahwahariduse komissariaat tegi otsuseks „Majaki“ ühisust kõigi tema õpeasutustega ja kultuur-haridusliste osakondadega kinni panna, kõik warandus natsionaliseerida ja temas oktoobrirewolutsiooni mälestuseks rahwaülikool asutada.

— Rahwahariduse komissariaadi väliskooli osakond awab endises krahwina Panina majas rahwaülikooli.

— Rahwahariduse komissariaat teatab kõigile, et kõikides esimese ja teise astme koolides (endised gümnaasiumid, realkoolid, kaubanduskoolid, komertskoolid jne., nii era kui ka kroonu omad) õpetus makсутa peab olema.

Koolid, kes juba maksu vastu on wõtnud, peawad wiibimata selle tagasi maksma.

— Raamatute muretsemine koolidele. Hariduseasjade suure oblasti-komisjoni koosolekul tehti otsuseks Peterburis rahwa hariduskomisariaadi juure komitee asutada, kes kõigile põhja oblasti koolidele raamatuid muretseks. Moskwas on sellekohane komitee juba olemas, millega Peterburi komitee raamatute muretsemise ja ärajaotamise asjus läbikäimisesse astub.

IX. Saksa haridustöö Eestis.

— Narwa wenekeelsetest koolidest on kõik Eesti lapsed ülemuse käsul wälja heidetad. Niisama on wenekeelsele era-ettewalmistuskoolile ära keeldud eestlasi vastu wõtta.

— A. Kamseni kaubanduskoolile Wiljandis ei ole edasielamiseks luba antud.

— Pärnu mõlemad Eesti gümnaasiumid ja kaubanduskool ei ole l. oktoobriks weel awamise luba saanud.

— Rakwere Eesti gümnaasiumid said luba tegewust alata alles septembri lõpuks.

— Mõni aeg tagasi palus Paide Põllumeeste-Selts luba 6-kuulisi kursusi täisealistele inimestele toime panna, kuid luba pole senini weel tulnud. Täiendawaid teateid kursuste kohta nõuab kohalik kreiskoolide inspektor.

— Paide poisslaste reaalkoolis on õpetus juba alanud. Õpetus on puhas Saksa keeles, millest paljudel raske on aru saada. Mõned wõtawad eratundisid ja katsuwad niimoodi enda haridust jätkata.

— Uus tunniplaan linna algkoolides on juba wälja töötatud ja koolijuhatajatele kätte saadetud. Selgub, et Wene keelega wõrreldes Saksa keele tundide arwu on suurendatud, niisama ka usuõpetust alamates kuni III. kl. 1 tunni wõrra. Suurenenud on ka wõimlemise- ja käsitöö-tundide arw.

Klasside ja õpeainete järgi kujuneb tunniplaan järgmisena:

	I kl.	II kl.	III kl.	IV kl.	V kl.	VI kl.
Usuõpetus						
(tundi näd.) 3*)	3*)	3*)	2	2	2	
Eesti keel	6	4	4	3	3	3
sellega ühend.						
ilukirjutus	—	2	1	1	1	—
Saksa keel	6	3	3	3	3	3
Rehkendus	4	4	4	4	4	4
Geomeetria	—	—	—	2	2	2
Geograafia	—	—	2	2	2	2
(kolmandas klassis õpetatakse kodumaa geograafiat)						
Ajalugu	—	—	2	2	2	2
(III-as klassis kodumaa ajalugu)						
Looduselugu	—	—	2	2	2	2
(VI-as klassis ühes füüsikaga)						
Joonistamine	—	—	2	2	2	2
Laulmine	1	1	2	2	2	2
Wõimlemine	1	2	2	3	3	3
Käsitöö tütarlastele	—	—	2	2	3	3
Kokku näd.	21	24	34	36	37	37

Tunnid algawad punkt kell 8 hommiku, palwe algus kell 3/48; iga tund wältab 45 min., nagu waremaltki, wahetundide pikkus 10 min., kolmanda tunni järele on 20-minutilise waheaeg. Suurema ja murelikuma töö pärast on koolijuhatajatele nädalatundide arw vähem määratud: klasside arwu järele 12—20 tundi.

— Saksa keele tundide rohkenemine. Tallinna tütarlaste gümnaasiumis, endises tütarlaste kommerts-koolis, on Saksa keele tundisid juurde lisatud. Alamates klassides, kus õpeaasta algul nädalas 6 tundi Saksa keelt õpetati, lisati nüüd weel 2 tundi nädala kohta juure. Selle ettenägemiseks ei olnud tarwis prohwet olla. Järgmine loomulik samm on

*) 6 korda 1/2 tundi.

Eesti keele tundide arwu vähendamine, loodetawasti, kuni nullini lähemas wõi kauemas tulewikus.

— Kooliõpetajatele pandi kooliaasta algul ülemuse poolt ette, lepingule alla kirjutada, mis palgaolud ja muu teenistuse korra ära määrab. Leping sisaldab eneses peale muu järgmisi punkte:

Kumbki pool peab lepingu murdmise korral 1 kuu aega ette üles ütleva. Õpetaja ei tohi ühel ajal Wenemaa ja Saksamaa teenistuses seista. Lepingu esialgses vormis seisis peale selle punkt, et kooliõpetaja üleüldse mingis läbikäimises Wenemaaga ei tohi olla, kuid selle punkti wastu hakkasid isegi kõige walmisajad kodanlised kooliõpetajad, kuna see punkt neid kõige õrnemast kohast pigistas, nimelt tasku külge puudutas. Olid ju kõik kooliõpetajad Wene walitsuse ajal paiukikassa liikmed ja nüüd keelab uus teenistuseleping iga läbikäimise Wenemaaga ära, seega ühes wõetakse ka wõimalus Wene paiukikassaga läbirääkimisi pidada. Seda silmaspidades ollagi Saksa kooliülemus järele andnud ja tähendatud teenistuselepingu punkti sel kujul wälja jätnud.

— Koolid Eestimaa linnades töötawad septembri algusest. Kui masinlikult ja karwapealt seal elu nüüd käib, näitab see, et juba septembri poole peal Riist koolirewidendid kohal olid ja isegi Narwa linna algkooli järelwaatama jõudsid. Arusaadaw, et koolid, kes tänawu täiesti uuele alusele ja jälle uue keele peale üle läksid, kahe nädala jooksul midagi läbi wõtta ei jõudnud. Hea, kui lastele raamatudki muretsetud said ja lapsed ise karjaskäimisest kooli, — korralikust tööst ei wõi weel juttugi olla. Aga see ei puutu rewidentidesse, kes ju ainult ülemuse ringkirju täitma peawad ja mitte selle üle pead murdma, kas nende tegewusel mõtet on wõi mitte. Kuid wäga wõimalik on, et niisugusel palawal rewideerimisel ülesandeks on erakoolide puudusi, mis esimestel päewadel loomulikult selgemini nähtawale tulewad, tähele panna ja sel teel andmeid muretseda, mis ülemusele iga silmapilk wõimaluse annaks erakoolidega oma tahtmise järele toimetada. Ei ole sellepärast põhjendamata, erakoolide ülewalpidajate mure tulewiku peale mõeldes, mis seda enam põhjendatuks saab, kui üles märkida, et mitmel pool Eesti erakoolide awamiseks tänapäewani weel luba ei ole antud, nagu ülemaltoodud teated jutustawad.

— Saksa kooliülemus on terwe rea eesti keelsete kooliraamatute tarwitamise koolides ära keelanud. Nende keeldud raamatute hulka käiwad:

Asson, Ajaloo õperaamat, keskaeg.

Jürgens, Lühikene üleüldine ja kodumaa ajalugu.

Sitska, Üleüldine ajalugu, kõik kolm jagu.

Jürgens-Tasak, Geograafia õperaamat, 1 jagu.

Freymann, Aabits „Õpi ilusasti lugema“.

Neumann, Aabits.

Elken ja Ruut, Koolilaste laulmise raamat nootidega.

Üssisoo, Geomeetria õperaamat.

Seda nimekirja waadeldes ei saa imestust tagasi hoida. Keeldud on kõik ajaloo õperaamatud, isegi Sitska omad, mida senini kooliõpetajad tema taguruse pärast põlgasid, J. L. Jürgensi õperaamat, olgugi, et tähendatud herra sakste armualune alati on olnud ja praegugi on. E. Assoni õperaamatu esimene osa (Wanaaeg) ei seisa keeldud raamatute nimekirjas mitte, olgugi, et ta palju edumeelsem on, kui purualalhoidliku Sitska raamatud.

Kui aru wõib weel saada sellest, et koolilaste laulmise raamat ehk eestilise isamaalsuse õhutamise pärast keeldud wõib olla, siis jääb täiesti arusaamataks, mis leiti keeluwäärilist aabitsatest, geograafia õperaamatust. Keeldud aabitsate kohta olgu weel niipalju tähendatud, et Freymanni „Õpi ilusasti lugema“ Soome keelest tõlgitud ja Soome piltidega on ja seni asjatundjate poolt paremaks aabitsaks peeti. Mispärast ta ära keeldi, niisama, mis geomeetria õperaamatus keeluwäärilist leiti — sellest aru saada ei ole surelikkudele mitte osaks antud.

Olgu weel tähendatud, et need keelusunumid olewatesse Eesti lehtedesse mitte ei pääse, nii et isegi Eestimaa elanikud ei tea, kuidas nende hariduse saamise teed tasandatakse. Selle asemel teawad nad aga wäga hästi ja täielikult, kuidas Preisimaal koolid on sisseseatud ja missugused nende head küljed on Wene koolidega wõrdlemisi. Nende kiidukirjade awaldamisele piiri panna — selleks ei jatku kodumaa kodanlistel lehtedel kas julgust wõi tõelist jõudu.

— „Õpilane“ — kooliõpilaste kalender-käsiraamat on nii kaua tsensuuris kinni peetud, et kirjastus tema väljaandmist tänawu enam võimalikuks ei pidanud.

— Saksa seminari awamise üle Tartus. Wiimaste kodumaa Saksa lehtede järele wõtawat Saksa seminari awamine Tartus ikka enam ja enam tõenäolise kuju, nii et peale jõulu loodetawat kool käima saada. Olewat juba sisseastujate katsumise komisjon ära nimetatud. Awatawat esiotsa kaks ettewalmistamise ja üks seminari klass ning loodetawat ühe aasta pärast esimesi rahwakoolide õpetajaid uuest seminarist juba välja saata. Kawatsetaw seminar saawat oma lõpukujus kolmest ettewalmistamise ja kolmest seminari klassist koos seisma. Seminari juures awatakse ühiselumaja, kus ülespidamine 800 rubla aastas maksab.

— Missugusesse seisukorda haridusline tegewus Eestis praegu on surutud, selle kohta annab nägelikku pilti järgmine kuulutus Narwa lehekeses „Meie Elu“:

Peterburi kooliõpetajate seminari täie kursuse lõpetanud kooliõpetajanna, kellel Saksa wõimudelt sellekohane luba, **annab tundisid** mitmes asjas Wene keeles.

Ja see ei ole Narwa kohalik nähtus, waid üleüldine reegel, et ilma sellekohase lubata wõimukandjalt keegi tunde anda ei tohi. Nii on siis tagasi tulnud ajad, kus paari lapse õpetamise eest kohtulikule wastutusele wõetakse, ainult selle wahega, et endise Wene seaduseraamatu § 1049 ainult 3. kuni 5. rublase trahwiga lubata õpetuse andjat ähwardas, Saksa walitsuswõimud aga nii kergete trahwidega üleüldse mängima ei hakka. Omal ajal tegid Balti Saksa lehed palju lärmi, kui papp Siehlemanni kohtuasi lubata kooli awamise asjus arutusel oli ja 5-rublalise trahwiga lõppes, kuna samasugune E. Rudolffi kohtuasi (1901 aastal!) Peterburi kohtupalatis isegi õigeksmõistmisega lõppes. Praegu ei kuule aga samade lehtede poolt ühtegi häält waba tunniandmise õiguse kasuks.

X. Saksamaa koolielu.

Saksamaa riigitegelased ja kool.

Hoffmann (iseseisew sotsialist) teeb saadikute koja istumisel etteheiteid walitsusele kui ka saadikutele: „Kui waja on

rahwasurumiseks midagi teha, siis on siin majas 400 liiget koos, kui aga rahwa huwisid kaitseda waja, siis tuleb waewalt 20—30 inimest kokku. See näitab selgelt ära, et rahwas ja rahwakool teile täitsa wõõrad lapsed on. Teie tarwitate sõna eelkooli asemel praegu rahwakool. Wõiks niisamuti ehk „Majesteet“ ümberristida „Isakene“. Lapsed, kes 1914 kooli lõpetasid, on juba „tarwitusel“: nad on kaewikutes. Praeguste rahwakooliõpilaste waimline toit on ainult sõjajutukesed.

Haridusminister leiab, et kool oma kohut olla täitnud: seda näidata 1914 aasta waim. Edasi arutab ta kaswatusmetoodisid ja seletab, et kui mingi muu meetod sihile ei wii, siis on see iseeneestki arusaadaw, et kehalist karistust tarwitada wõib.

Kõik saadikud, niihästi parempoolsed, kui pahempoolsed, isegi minister tulewad siiski lõppude lõpuks otsusele, et kõik sõjawäelased wabameelsemaks, demokraatlikemaks on läinud ja siis, kui see sõjawäelaste laene korra kaewikutest linnadesse tagasi jõuab, tingimata koolides suurendatud läbi tulewad wiia. Seni jääb aga koolide juhtnõõriks katekismuse waim ja isamaaarmastus.

„Kui lapsed katekismuse waimus üles kaswawad, siis nad teawad, mida nad tegema peawad, mida mitte. Ilma ristiusu waimuta ei oleks ka soldatid sõjahädasid iialgi wälja kannatanud. Kirik ja riik peawad ka edespidi käsi käes sammuma, siis jõuab meie rahwas jumala armuga sihile“.

Saksamaa kooliõpetajad.

Leipzig kooliõpetajate selts on uue rahwakooli programmi kokku seadnud.

Põhjusmõte on umbes järgmine:

1. Kõik ringkonna- kui ka linnakoolid tulewad ühendada üheks rahwakooliks.

2. Neli aastat õpiwad lapsed seltsis nõnda nimetatud alguskoolis; peale seda jaguneb kool kahte arusse: Kõrgema poiss- ja tütarlaste koolidesse.

3. Rahwakooli lõpetajad wõiwad täisõigusliste kuulajatena kõrgematesse õpetuskeskusesse sisse astuda.

4. Tütarlaste haridus on poisslastega ühesarnane.

5. Kõrgemates jaoskondades grupeeritakse õpilasi nende huwide ja ametite järele.

6. Iseäranis pannakse rõhku käsitöö peale

7. Kõrgemas jaoskonnas on õpeaeg 5 aastat.

8. Üks wõõras keel on sunduslik.

9. Õpetus ja kõik õpeabinõud peawad rahwakoolis täitsa maksuta olema.

10. Kui walitsus wiimasele mõttele wastu on, siis peaks seda vähemalt nõudma, et waesed wanemad vähem maksaks kui rikkad.

XI. Pappide tegewus Eestis.

— Ikka weel uued! Halliste papp E. v. Dehn, kes 25-aastase ametiaja järele mõne aasta eest maalt wälja saadeti, asus esiti Moskwas ja pärast Tartus aresti all. Sakslaste tulekul wõis ta oma koguduse juure tagasi minna ja nüüd on ta ka Wiljandi maakonna koolide inspektoriks nimetatud. E. v. Dehn on peale muu tuntud, kui sihikindel Darwini õpetuse mahategija, mida ta mitmele ja mitmele korrale oma kõnedes küll kodus, küll wõõrsil tegi. Eks ta nüüd ole õige mees õigel kohal!

— Nagu Paide kreisilehest näha, jagunesid Paide Järwamaa koolid 5 jaoskonda, kus juba kohalikud rahwakoolide inspektorid ametis on. 1) Paide maa-jaoskond: inspektor von Brevern, Kõisi mõisas. 2) Türi jaoskond: inspektor Frey, Tori mõisas. 3) Koeru jaoskond: par. Schilling, Liigwallas. 4) Järwa-Madise jaoskond: Zoega von Manteuffel, Wõhmutal ja 5) Ambla jaoskond: Nerling, Karkuse mõisas. Kreiskoolide inspektoriks, kelle alla ka Paide koolid käiwad, on papp Beermann, Paides. Waldades peawad kohalikud kooliwanemad koolide eest hoolitsemisel ülemalnimetatud inspektorite poole pöörma.

— Ikka ja ikka weel! Maarja-Magdaleena kihelkonna koolide inspektoriks nimetatud papp P. Kuusik.

— Pealinna papid kodumaa koolide eesotsas. Iseloomuliku ja piltliku teate toob „Mitausche Zeitung“ 27. oktoobrist. Narwa ja selle ümbruse rahwakoolide inspektoriks on senine Peterburi Anna kiriku papp Gotthard Haller nimetatud, kes, nagu suur hulk teisigi pealinna pappisid, elamisewõimaluse puudumise tagajärjel Peterburist lahkuma olid sunnitud. Wiimastest oleks weel nimetada: K. Walter — Peetri kirikust — usuõpetaja Tartus, selle poeg — Maria kiriku papp, Anna kiriku papp Eduard Maass, — praegu Wõru reaalgümnaasiumi direktor, edasi papid Oskar Wirén, Katarina kirikust ja E. Deggeller Georgi kiriku pealt ja teised.

XII. Kirjandus.

— K. Einbund'i kirjutatud raamat „Waba iseseisew Eesti“, Rahwusliku ja ühiskondlise kultuuri küsimused nr. 2, on kohalikkude wõimude poolt ära wõetud „Postimehe“ raamatukauplusest. Raamat on rewolutsiooni-aja Nooresoo Rahwusliku Liidu kirjastusel ilmunud.

— „Talu“ uue toimetuse kokkuseade. Oktoobrikuu numbrist (nr. 6-st) alates hakkab põlluteadusline ajakiri „Talu“ uue toimetuse tööjõul ilmuma. Uueks peatoimetajaks waliti Keskseksi eestseisuse poolt senine Keskseksi sekretär agr. J. Mets, teisteks toimetuseliiikmeteks agr. J. Lehtmann ja loomaarst J. Zimmermann. Wastut. toimetajaks jääb esialgu senine wastut. toim. A. Johansson edasi.

Uus toimetaja töötab selle eest hoolt kanda, et „Talu“ oma sihi ja sisu poolest ajakõrgusel püsiks ja korralikult ilmuks. Septembrikuust alates ilmub 2 n-rit kuus.

„Talu“ ilmub praegu kaheksandat aastat. Esimesel ilmumiseaastal 1911 a. oli kuukirjal 2530 lugejat; 1912 oli neid juba 6100; järgmisel aastal tõusis lugejate arw juba 7264 peale, mille järele alanemine algas. Nii oli lugejate arw 1914 a. 6391, 1915 a. 3546, järg. aastal 1350, 1917 a. 1560; tänawu aga kõigest 400.

— Ilmus trükist: „Труды Ботанического Музея Российской Академии Наук. Выпуск XVII. Sisu: П. Крылов и Е. Штейнберг. Материалы к флоре Канского уезда Енисейской губернии. С картой и 1 табл. рисунков.“

(Wene Teaduste Akadeemia Taimeteaduse Muuseumi tööd. XVII. anne. Sisu: P. Krölof ja E. Steinberg, Jenissei kubermangu Kanski kreisi taimeilma tundmaõppimise materjalid. Kaardi ja piltidega).

Meie märgime selle töö ilmumist üles, kuna tema teine autor, E. Steinberg, Eesti töökooli loodusteaduse õpetajanna on.

— Kodumaa piltpostkaarta on Parikaste päewapildiäri wälja andma hakanud ja Tallinna ilusamate kohtadega algust teinud.

XIII. Uued raamatud.

— Kirjandusline uudis. Saksa-maa awalikkude tööde ministeeriumi algatusel kawatsetakse lähemal ajal iseäralist kirjanduslist kogutööd „Wana Balti“ nime all wälja anda. Uute raamatusse asendatakse peajasjalikult pildid ja kujutu-

sed Baltimaa wanematest ajaloolistest ehitustest ja mälestus-asjadest.

Selleks otstarbeks on Tallinnas ja Eestimaal üleswõtete tegemine Parikas'e päewapildi-äri kätte usaldatud. Hiljuti käis awalikkude tööde ministeeriumi esitaja, kuninglik ehitusmeister Graef Tallinnas selles asjas lähemaid juhatusi andmas.

— J. M. Eiseni „Eesti-, Liiwi- ja Kuramaa ajalugu“ ilmub kolmandas trükis jõuluks.

— Ilmus R. Rohti „Siluetid ja dekoratsioonid“, seitse nowelli, A. Walbe ilustustega. Hind 5 marka ja 6 marka. „Odamehe“ kirjastus.

— Miina Hermannini poolt on ilmunas kogu naiskooride laule nelja häälele.

— „Eesti muinasjutud lastele“ ilmusid teises trükis G. Rohti (K. Sööti) kirjastusel. Hind 2 marka.

— Eesti Kirjanduse Seltsi toimetuste numbri all ilmuwad lähemal ajal järgmised raamatud uutes trükkides:

1) Dr. M. Weske „Rahwalaulude kogu“, 2) M. Kampmanni „Eesti kirjanduse peajooned“. I ja 3) J. Kunderi „Eesti muinasjutud“.

Weske ja Kunderi raamatud on W. Grünthal uueks trükiks ette walmistanud.

— Aino Kallase sulest ilmub pea Koidula elulugu, mis Soome keeles juba warem ilmunud on.

— „Noor Eesti“ kirjastusel on ilmunud:

Jakob Mändmetsa „Maajõud“ nowellid. 4 marka.

V. Ridala, „Säärnakk“, hind 3 rubla.

V. Ridala, „Mereneitsit“, poem, hind 4 rubla.

A. Gailiti „Muinasmaa“, romaan, hind 8 rubla.

Kümme aastat. Noor-Eesti 1905—1915. Mälestused ja ülewaated 23 autorilt. Hind 4 rubla.

O. Schmeili Botaanika käsiraamat ilmub teises trükis.

— „Odamehe“ kirjastusel ilmus „Kooliõpetaja Kalender-Käsiraamat“, 1918—1919 aasta jaoks. Käsiraamat on toimetatud J. Torki poolt ning ta sisuks:

Tabel-kalender õpeaastaks 1918/1919. Tunnikawa, Üleüldine tunnikawa, Kalender-päewaraamat õpeaastaks 1918/1919, Lehed klassi-journali jaoks, Raamatute nimestik, Adressid, 1x1, Mõödud, Oskussõnastik, Eestikeelse koolikirjanduse ülewaade, Määrused koolide kohta, Preisimaa koolid, Eesti kõrgemate koolide ülewaade, Teated Eesti Kooliõpetajate Ühisuse üle, Tähendused, Kuulutused. Käsiraamatu hind 8 rbl. 50 k.

— „Odamehe“ kirjastusel on weel ilmunud:

R. Rohti sõjajutud „Hing ja weri“, hind 5 marka 60 penni.

B. Kellermanni „Ingeborg“, A. Adsoni tõlkes, hind 7 marka 50 penni.

„Odamehe“ Rahwaraamatud nr. 1: Mein Riidi „Walge kinnas“, hind 4 marka (1).

J. Oks, Kriitilised tundmused, hind 4 ja 5 rubla.

J. Oks, „Tume inimeselaps“, hind 4 ja 5 rbl.

Fr. Tuglas, „Teekond Hispaania“, hind 10 rbl.

J. Semper, „Pierrot“. Luuletused, hind 4 ja 5 rbl.

M. Under, „Sinine puri“, luuletused, hind 4 ja 5 rbl.

„Siuru“ II, koguteos, hind 8 rbl.

— Eestimaa Kooliõpetajate Wastastiku Abiandmise Seltsi kirjastusel on ilmunud:

Joh. Üksi uudisjutt Tallinna elust „Nõiakeerus“, hind 3 marka 40 penni.

K. Pinkowski pilkenali „Tüli tühja asja pärast“, hind 2 marka ja sama autori tõlgitud „Korea muinasjutud lastele“.

Karl Petersoni Eesti rahwalaulude antoloogia.

Galwanotehnika käsiraamat. Juhatused nikeldamiseks, wasetamiseks, hõbetamiseks, kuldamiseks jne. galwaanilisel teel galwanoplastikas. Inshener H. Reieri toimetusel, 52 lehekülge, joonistustega, hind 2 marka 50 penni.

Sirwilauad 1919 a. Üliõpilaste Seltsi tähtsamat on ilmunud. Hind 2 marka 50 penni (endise 10 kop. asemel).

— Ilmumas on:

„Eesti Nooresoo Kalender“ Tartu Eesti Nooresoo Liidu toimetusel.

H. Wisnapuu, „Jumalaga, Eve!“ (Luuletused).

M. Under, „Eelõitseng“ (Luuletused).

A. Kallas, „Tähelend“ (Koidula elulugu).

Fr. Tuglas, „A. H. Tammsaare“ (Essee).

„Kunst ja sõna“, koguteos, toimetanud Fr. Tuglas.

C. Doyle, „Nelja märk“ (Odawad rahwaraamatud nr. 2).

J. London, „Kahe olemusega isik“ (Odawad rahwaraamatud nr. 3).

E. Asson, „Keskaeg“ (Operaamat).

A. Johannson, „Kodused wärwid.“

„Kodune tubaka kasvatamine ja walmistamine“.

„Wares waga linnukene“. Rahwatahtraamt 1919.

Ilmumas: J. Sarw, „Kuidas hädawalguust saada. Piik dünamomasina, akkumulaatori, purjemootori ja magneetlambi ehitusesse ja tegewusesse“. Trükis: K. Rumori nowellikogu „Tulukesed sügisöös“ ja „Eesti Noorsoo Kalendar“. Ilmumas: Uusluule. Eesti uuema lüürika antoloogia. Toimetanud Fr. Tuglas ja H. Wisnapuu.

— „Odaw Kirjakogu“ nime all hakkab lähemal ajal Tallinnas kogu ilukirjanduslisi kirjatöösid ilmuma, muu seas J. Frankfurteri groteskid „Kui maailm teisiti oleks“, O. Höckeri — „Laenatud naine“, Knut Hamsuni — „Victoria“, H. Bangi — „Neli kuradi“, O. Wilde — „Canterville lossi waim“, O. Balzac'i — „Weidrad wested“ jne.

„Odawaa Kirjakogu“ eesmärk on huwitawaid ja põnewamaid paremate kirjanikude töösid kõige odawamate hindadega rahwä hulka saata.

Nimetatud kirjastuse poolt ilmus neil päiwil ka „Rahwa Tähtraamat“ 1919. a., hind 40 p.“

Kas see „Odaw Kirjakogu“ odawam saab, kui mitmerublalised „Odamehe“ odawad rahwaraamatud, ei ole teatest mitte näha.

XIV. Kunst, ja teadus.

— Eesti kunstinädal. Täna wü sügisel pannakse kodumaa linnades Eesti kunstinädal toime, nimelt Tallinnas 13.—27. oktoobrini ja Tartus 3.—17. novembrini. Tähendatud aja jooksul korraldatakse neis linnades Eesti kunstinäitus, sellekohased teatri- ja kontserdi-õhtud ja peetakse rida kõnesid mitmesuguste kunstiküsimuste üle, et laiemates ringides huwitust tõsta meie algupärase kunsti wastu kõigil tema aladel.

— Koidula üle peab rea kõnesid kodumaa linnades proua Aino Kallas. Kõneringreis algas Tartus „Wanemuise“ saalis 18. oktoobril.

— Leedu ülikool awatakse täna wü Wilnas usu-, õigus-, ja arstiteadus-osakondadega. Osa ettelugemisi peetakse Wene ja Poola keeles.

XV. Õpeabinõud.

— Eesti koolikirjanduse nimekirja kokkuseadmise tegi Eesti kooliõpetajate keskkliit oma liikme Torkile ülesandeks. Herra Tork on nüüd nimekirja ajalehtedes awaldama hakkanud. Esimesel paigal seisab usuõpetuse raamatute nimekiri, mis 18 nummert sisaldab. Iga nime juure tuuakse arwüstajate otsused, peajasjalikult „Eesti Kirjandusest“ ja Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamatutest.

Nagu nimetud, algab nimekiri usuõpetuse raamatutega. Et meie aga seda kaup ei tarwita, siis ei ole põhjust tähendatud osa nimekirjast ära trükkida.

XVI. Varia.

— Kuusalu koguduse surnuaial pandi Eesti grammatika esimese uurija Ed. Ahrens'i hauale mälestussammas. Teatawasti oli Ed. Ahrens omal ajal Kuusalu koguduse papiks.

— A. Eisen Schmidt'i nimelise „Põllumehe abiraha“ kapital on 1900 rubla suuruseks kaswanud ja mõeldakse temast abirahasid asutada Tallinna keskpõllutöökooli ja Tartu kommertsikooli põllutööjaoskonna juure.

— „Maaliidu“ teatel awatawat ligemal ajal Turus Rootsi ülikool. Rektoriiks olla walitud zoologia professor Westermarck.

XVII. Nekroloogid.

† A. Klasep.

Tartu lehed toowad teate, et sealse kooliõpetajate seminari ja teiste Tartu keskkoolide usuõpetaja Adalbert Klasep 49 aasta wanaduses ära on surnud.

„Eesti Kool“ ei ole mitte koht, kus hariikkude „waimulikkude“ üle teateid tooma peaks. Kui meie aga A. Klasepa surma puhul lehe ruumi tarwitame, siis on selle põhjuseks kadunu kaugelt üle keskmise pinna ulataw isik. Nende ridade kirjutaja, üks kadunu õpilastest sellest ajast, kus ta

Tartu koolides õpetajana ilmus peale tuntud W. Frantzeni, on aasta kümne eest A. Klaseppa ajalehe artiklis ainunähtuseks, unikumiks, meie mustakuumeeste seisuses nimetanud, ja nüüd, kus see mees arwed siinse ilmaga lõpetanud, nüüd, kus temaga nii mitmel korral ja nii mitmes seisukorras kokku puutuda on tulnud, ei leia põhjust seda otsust muuta.

Kadunu on Tartus sündinud ja seal samas teoloogia jaoskonna lõpetanud. Peale mõne katse siin ja seal abiõpetaja ametit pidada (Peterburis, Rõuges, Tarwastus), lahkus ta jäädawalt tegewa waimuliku ametist ja pühendas ennast koolitööle. Kuuldawasti olnud Klaseppa lahkumine waimulikumehe ametist pooleldi sunnitud, kuna ta ei wõimumeeste ega ka karjale ei meeldinud, mõlenale poolele oma paindumata otsekohese iseloomu pärast, ja sedawiisi sattus ta, nagu tema eelkäija Franzengi, kiriku kantsli asemel kooli õpetoolile.

Nende ridade kirjutajal on väga selgelt meeles, kuidas keset õpeaastat haiglase W. Frantzeni asemel seminari usuõpetuse-tundi noorewõitu Klasepp ilmus ja walju häälega kõnet sellega algas, et tema mitte misjonärina kooli ei ole ilmunud, waid kooliõpetajana, kes tahab oma waateid õpilastele ette kandä, kuid neid mitte kellelgi peale sundida. Ja siis algas soraw jutt, mida meie klass kolm aastat järgimööda põnewa huwitusega kuulas, sel ajal, kus teistes koolides usuõpetuse tunnid waimusuretamise ja igawuse asupaigad olid. Ja kuna usuõpetuse tundidest harilikult igaüks põgenes, kes wõis, oli Klaseppa klass alati kuulajaid täis.

Mille üle kadunu „usuõpetuse“ tunnis kõik rääkida ei mõistnud, on raske siin üles lugeda. Alalised ekskursioonid filosoofia, ajaloo, loodusfilosoofia, sotsioloogia ja teiste lähemate teaduste waldadesse tegid surnud usuõpetuse elawamaks õpeaineks, ja kadunu kõneand tegi ettekanded tõsisteks kunstimaitsemise silmapilkudeks. Mäletan, näituseks, seda huwitust, mis äratas meis Rooma ja ristiusu ilmade kokkupõrkamise kirjeldus, illustreeritud pikkade wäljawõtetega „Quo vadis?“ ja teistest ilukirjanduslistest töödest. Selle tsükelse omast kursusest kandis Klasepp „Wanemuise“ kõneõhtude reas ette, kus terve suur saal kuulajaid täis oli, ja mitte, nagu harilikult, noort rahwast, kes käis tihti põhjustel, mis otsekoheses ühenduses ei olnud kõnega, waid auditooriumi täitsid peajasjalikult hallpead, kes ei wäsi-

nud kuulamast pikki kõnesid mitmel ja mitmel õhtul. Huwitaw on tagant järele meele tuletada, kui lai Klaseppa kirjanduse tundmine oli. Isegi Wene kirjandus ei olnud talle tundmata, sest ülemaltähendatud küsimuses tsiteeris ta tuntud prof. Koreelini töid; kadunu suust kuulsime meie, seminari õpilased, esimest korda pikke ettekandeid Wene ühiskondlise mõtte liikumise ajaloo; näituseks on mul selgelt meeles ettelugemine Bakuunini ja Wene anarhismuse üle.

Wiimastel aastatel sai Klasepp laiemalt tuttawaks Eesti kooliõpetajate kongressil, kus ta pikkade kõnedega üles astus, kõnedega, mis läbi olid põimitud pikkade jalutuskäikudega kõikidesse teadusewaldadesse. Ta tsiteeris küll Häckeli, küll Lodge'i, küll Chwolsoni, — kahjaks juba liiga ühekülgses kõrwupanekutes, mis kuulajate praeguse meeoleolu juures küllalt asjalikult ei lasknud hinnata kõneleja teadmiste tagawara ja omapäralist läbimõeldud ilma-waadet.

Isiklikus elus oli kadunud Klasepp ütle-mata lahke ja wastutulelik, mis nii mõnelegi tema õpilastest sooja mälestuse järele on jätnud.

Ei ole põhjust siin kadunud Klaseppa omadusi, mis ei puutu koolitöösse, üles lugema hakata. Üht asja wõib aga julgelt kinnitada: kui ühele ainsale „usuõpetajale“ kooliklassi astuda lubada tuleks, siis oleks esimene niisugune õigustatud „õpetaja“ A. Klasepp.

J. D.

— Moskwa ülikooli meteoroloogia professor E. Leyst on ajalehtede teatel hiljuti surnud. Tema üle waata eelpool.

— Wassili Plotnikow, Tartu reaalkooli endine õpetaja, on südamehaihaiguse kätte 50 aasta wanaduses ära surnud. Kadunu on Tartu ülikooli lõpetamise järele kõik aeg sealses reaalkoolis õpetajaks olnud ja paljudel Eesti soost õpilastel weel hästi meeles.

— Rudolf Tobias †. Eratelegramm Berlinist tõi Tartusse sõnumi, et Rudolf Tobias, anderikkam Eesti muusikamees, Berlinis 30. oktoobril ära on surnud.

Tobias oli alles täies meheas, 45. eluaastas. Ta töötas 1910. aastast saadik kompositsiooni-professorina Berlin-Charlottenburi kuninglikus muusikakoolis, kus temast kui wäljaarenenud heliloojast lugu peeti.

Tobiasega kaotas Eesti muusika mehe, kelle loomuses mõndagi leidus, mis meie kunstnikkudel suuremalt jaolt puudub, ja kellest noor Eesti helikunst mõndagi loota võis. Tema helitööde arv on suur ja mitmekesine, kuid tema töö jäi pooleli just täiel eduastmel. Kõige viimati töötanud ta „Kalewipoja ooperi“ kallal, selle lõpetamist aga takistas surm.

R. Tobiase suurematest töödest oleks nimetada „Sanctus“ koori ja orkestrile

— kanti ette Tallinnas Estoonia teatrimaja awamisel ja mõned kiriklise muusika toodet, nende hulgas oratooriumidki („Joonas“, „Sealpool Jordani“).

**Põhja Kommuunide
Rahwusajade Kommissariaadi
Eesti osakonna väljaanne.**

Wastutaw toimetaja A. Wallner

P. K. Rahwusajade Kommissariaadi Eesti osakonna Kulturharidustoimekind annab seega teada, et ajakirjas „Eesti Kool“ is ilmuvad kõik määrused ja küsimused, mis Eesti koolidesse ja Eesti Kulturhariduslistesse Seltsidesse puutuwad ja seepärast on ülemal nimetatud asutused kohustatud ajakirja „Eesti Kool“i tellima.

„Eesti Kool“ is ilmuvad peale nimetatud määruste weel selgitawad kirjatööd uuemate koolija haridusküsimuste kohta ja ülewaade kodumaa ning Wenemaa hariduselu üle.

Ajakiri „Eesti Kool“ ilmub kord kuus. Tellimise hind Juuni kuust (nr. 5) peale kuni aasta lõpuni 8 rbl. 40 kop.

Posti adress: Театральная ул., д. 1, Культурно-просветительный отдел Эстонского Комиссариата по национальным делам Союза Коммун Северной Области.

„Eesti Kool“ nr. 1/2 ja 3/4 ilmusid Tallinnas enne sakslaste tulekut Eestisse. Kulturharidustoimekind teeb selleks sammusi, et neid Peterburi toimetada.

Kulturharidustoimekonna juhataja:

Ar. Wallner.

Sekretär: R. Weltman.

Ajakiri

„EESTI KOOL”

ilmub kord kuus

P. K. Rahw. a. Komm. E. Os. Kultuurharidustoimekonna

toimetusel ja annab töörahwa haridustegelastele tarwilikka
teateid kodumaa ja Wenemaa kultuurhariduse asjus.

Tellimise hind	juuni kuust (№ 5) peale kuni aasta lõpuni	8 r. 40 k.
	6 kuu peale	7 „ 20 „
	5 „ „	6 „ — „
	4 „ „	4 „ 80 „
	3 „ „	3 „ 60 „
	2 „ „	2 „ 40 „
	1 „ „	1 „ 20 „

Tellimisi wõetakse vastu iga päew

Kultuurharidustoimekonnas kella 11—2.

Postladress: Peterburi, Театральная улица д. 1.

Культурнопросвѣтительный под'отдѣл Эстонскаго отдѣла Ком. по
національным дѣлам Сѣв. Коммуны.

№№ 1/2 ja 3/4 ilmusid Tallinnas enne sakslaste tulekut Eestisse
ja jäid Tallinna. Kultuurtoimekond teeb selleks sammusi, et neid Peter-
burki toimetada.

Nimetatud numbrid on E. Töörahwa Ülikooli raamatukogus lugeda.

Toimetuse poolt.

Selle numbri material seisis paberipuuduse tagajärjel terwelt kaks kuud trükikojas, mispärast suur osa temast, peasjalikult kodumaa hariduslisesse elusse puutuwast, wananenud on. Kuid meie saadame selle numbri siiski lugejate kätte ajaloolise dokumendina.

Järgmine kaksiknummer (10/11) ilmub õige pea weel Peterburis kui senise tegewusejärgu arwataw wiimane aste. Temasse wõtame kokku tähtsamad Nõukogude Walitsuse dekreedid hariduse ja kooli asjus. See „Eesti Kooli“ number oleks seaduseraamatuks kõikidele koolitegelastele Eesti. Nõukogude Walitsuspiirkonnas.

„Eesti Kooli“ üleüldine laad saab järgmisest numbrist peale õige järsult muutuma. Senise „Eesti Kooli“ üheks tähtsaks ülesandeks oli Wenemaal asuwate Eesti haridustegelastele Eestimaa kooli ja hariduse elust teateid tuua, nüüd, überpöördukt, saab wäga tähtsaks ülesandeks „Eesti Koolile“ Eestimaa haridustegelasid tutwustada Wenemaa hariduslise eluga ja selle keewa tegewusega, mida sel alal Nõukogude Walitsus awaldanud on. Loomulikult peab see uus wool meie lehes peale hakkama sellega, et meie tähtsamad põhiseadused Wene kooli uuendamise käigus Eesti koolitegelastele kätte kanname. Tähtis on see juba sellepärast, et liiga küllalt on neid toidetud igasugu loriga ja muistejuttudega Wenemaa üle.

Weel kord selle numbri faktilise materjali wananemise eest wabandades

„Eesti Kooli“ toimetus.

